

I M. A.

Élet s halál felett uralkodó hatalmas Úr! Gyermekeid sorsán örök jósággal őrködő szeretet, édes Atyánk!... A mélységből kiáltunk Hozzád s a reménység Feléd vezeti ingadozó lépteinket. Hitünk szárnyára bizakodva ül fel a lelkünk, mert érezzük, hogy ha erőtlenséggel szárnypróbálgatással is, de színed elé juthat gyarló gyermeked.

Atyánk, az évszakokat kezed formálta... a zivatarnak Te adtál szárnyat... a hulló avar fölött reménységünk n écsvilágát Te gyújtod fel s Atyai gondviselésed kiterjed mindenekre!... Borongó őszben, síró fergetegben, kopár, letarolt mezők reménytelenségében, a természet ezersóhajos, néma haldoklásában is, mint örök teremtés, ott van a Te lelked! A hulló levél jóságod üzenete, búcsu és ígéret, csüggedésben is örök reménység... atyai biztatás: ne félj szenvedő gyermekem!... a lehullott levél aranypalástja alatt mozdul már az élet s a kikelet döngeti a természeti halál néma kapuját!...

Atyánk! a természet őszéből — tudjuk — van megújulás! Csak, mintha lelkünk kietlen őszének reménytelensége előtt nem volna számunkra szabadulás... Pedig reménység szól hozzánk az égből, a földről, füveknek, fáknak, virágoknak csodálatos nagy tanításaiból... a lehullott levél tövén szendergő kis rügy üzenetéből. Csillag-szemek mosolygása biztatva ragyog le ránk. Virágok kelyhén rezgő harmatcsepp csillogásából... s a természet néma haldoklásából is élet... diadalmas élet szól hozzánk!!

Csak, mintha a mi lelkünk reménytelenségének halálkapuja csukódott volna be mögöttünk örökre! Réveteg, ijedt tekintettel, hitetlenül hiába keresünk — nem találunk Téged! Itt állunk előtted, mint

az élet kietlen országutjára ültetett lombtalan fa... Leveleinket, a reményeket, melyek mohón szívták fel az élet napsugarának életetű erőt, a vágyakat, az álmokat, idő előtt lehervasztotta az orozva jövő dér. Körülöttünk száguld, zúg az élet vihara s hull, egyre hull életfánkról a levél! a reménység, a hit, az álmok színes palástja! S mi megmaradt belőlünk, — nem egyéb, mint a kopár, terméketlen, hitetlen fa, — a lélek haldokló őszének bűnökbe ágyazott gyötrelém-fája!.. Hitünk lekopott már a lelkünk-ről s mint koporsófödélre a durva göröngy, úgy hull bűneink tudata lelkiismeretünkre...

De, miként a természet haldoklásából van megújulás, mert a halál fölött is diadalmaskodik az élet — a lélek őszének is kell legyen virágos tavasza!... Ezt sugja szívünkben az a parányi hitmaradék, amely ma színed elé hozott, Édes Atyánk! E gondolatban hadd fürödjék meg előtted a mi lelkünk!.. Ömöljön el rajtunk a lelki ujjaszületésnek megtartó reménysége... Hadd teljesedjék ki bennünk a nagy ígéret, a Tebenned bizók lelkének diadalmas, boldog élete!.. A természet elmulása fölött borongó gondolataink s reménytelenségünk között is gyujtsd fel, Atyánk, hitünk szent szövétnekét, hogy életünk kopár, siralom-mezőin félelem nélkül járassunk!! Vezesd a hit kezével életutjukon gyermekeidet! s hadd viruljon ki ismét szívünkben a beteljesedett vágyak, nemes erények és eszmények lombtalan fája, hogy ennek árnyékában és védelme alatt lehessen még egyszer boldog, megelégedett a hitében és reményeiben ujjaszületett szenvedő ember!!!
Amen.

A LELKI ŐSZ HITE.

Zsoltár, 42. r. 6. v. *Miért csüggedsz el, lelkem és nyugtalankodol bennem? Biz-zál Istenben, mert még halát adok én r. éki az Ő orcójának szabaditá: áért,*

A természetnek virágdíszes ablakán, mint távolról érkező kedves vendég, halkán bekopogtatott már az ősz. A természet halálruhás hirnöke az ősz, amely szebb és ragyogóbb, mint bármikor, mintha fordított tükröképe akarna lenni annak a fojtott levegőjű lelki ősznek, amely már hosszú évek óta nehezedik életünkre... A hulló avar, a megtérő hálás gyermek, mint sárga aranypalást borul az édes anyaföldre. S a virágok ragyogó ékes-séggelvel drága zsákmányként rohan ismeretlen messzeségbe az enyészet robajos szekere.

Ezernyi színben pompázó levelek zizegő hullása édes bor-zongással, csüggesztő lemondással töltik be lelkünk minden pa-rányi zugát s minden hulló levél, mint Isten kezével írott búcsu-üzenet, integet felénk s száll-száll, ki tudja, hova?!... Zizegésük, mintha a mi bánatos őszi hangulattól teljes, mulandóságon me-rengő lelkünk fájdalmas húrjait érintenék... Az őszi napsugárnak a virágokra lehelt bágyadt, utolsó csókjában lelkünk melegségének mintha egy része szállna tova.. S az észrevétlenül, orozva jövő dé, a virágok bódító illatával, mintha lelkünk hangulatát rabolta volna el!!!..

A megváltás gondolatának, a természet néma haldoklásának fájdalmas tudatában kérdezzük: hova lett a lombkoszorus árnyat adó fa ékessége... a bokrok között pajzánul bujkáló napsugár életet adó melegéből miért veszített.. miért a természet szépsé-

ges varázsának s a selyem-pázsittól tarkított illatos virágszőnyegnek elmulása??!!... A miért-ekre feleletet keresünk s megtaláljuk borongó lelkünkre is az enyhülést nyújtó vigaszt a természet örök törvényeinek szózatában: „lesz újra kikelet, lesz még feltámadás, nem hal meg örökre, hisz élni akar!!“

A reménykedő szív ujjongó szózata ez, amely az elmulás kopár mezői felett is felgyújtja a diadalmas hit örök égő mécsseit!. A természet őszéből van megújulás, csak lelki életünk őszi hangulata, a szomorúság fekete boruja fekszik úgy ránk, mint égbenyuló havas hegyoromra a dermedt köd... Mert túl a természet őszén, a léleknek is meg van a maga haldokló ősze!... De az őszi elmulás már magában hordozza a tavaszi megújulás örök törvényszerűségét.. a természet halotti álmának szemfedőjét — úgy érezzük — emelgeti már a kikelet fehér ruhás drága hirnőkének, a hóvirágnak életre törő diadalmas ereje... csak lelkünk haldokló őszének ne volna tavaszi ébredése?!... H íem, a tagadás százszoros sziklafalu gátjával szemben is, mint sötét éjszakába fellobbanó fény, gyújtja föl sziveitekben a reménység, az örök bizakodás zsoldáros mécsvilágát: *Bizzál Istenben, mert Ő veled van... ezt igazolja a jelen s erre tanít a múlt!!*.

A természet ezernyi szépsége s a ragyogó napsugár, minden örömök vidám, aranypalástos követe, nem derít már vígságot a hiába várások s reménytelenül reménykedők arcára. A sóhajok hídjának szomoru, golgotás utját járja csaknem mindenki s a még nem régen virágos, örömderűs ablakokba régen kikönyökölt már a nyomor ijesztő réme.. Szegénységünket leplező Potemkin falvainkról lehullott már nemcsak a vakolat, de lekopott, kiesett lakóik szivéből a jobb idők várásának reménysége is.. Éhező, nyomorgó százezrek, milliók ruhátlan, kenyértelen tömegeinek jajongása felett tort ül a mindenható kényúr: csontig, velőkig ható szükség és nélkülözés!... Naponként halljuk az éhező gyermekeknek kenyérért és meleg ruháért síró panaszait. Látjuk a könnyek árjától mosott borongó arcokat, hisz a miénket is az áztatja!!.. Sejtjük a szivek sebéből fel-felsajgó kínt, mintha a miénket nem az szaggatná!!... Magányunkban hazajáró lelkek kísérteties közelségét érezzük... Remegünk a családias együttlétre emlékeztető s barátságos szobában meleget árasztó kandalló tüzétől, mert mindenütt a sorvasztó, lassu haldoklás fojtó levegője fekszik a mellünkre... mindenütt lelkünk őszének, hitünknek,

reménységünknek lehullatott avarja fölött kell taposnunk! Mintha szívünk titkos zsilipjeit felnyitotta volna egy hatalmas, láthatatlan kéz, hogy annál gyorsabban öntse el a szennyes életár: a kétségbe-ejtő, gváva kishitűség!.. Ne találóék meg alapigénknek: miért csüggedsz el? szavaira, a megnyugtató feleletet? Lelkünk borongó őszének soha se lenne már virágos tavasza??!.. Testvéreim... nem halljátok, mint lágyan csengő est-harangszó megnyugtató hangját... a vigasztalás szavait: bízzál Istenben, mert Ő veled! *A reménytelenség hervadt, haldokló mezői felett, mint örök erőforrás üdítő vize, hull szívünkre a zsoltáríró hite: Bízzál Istenben!*

Olyan az ember életútja, mint az erdőrengetegbe eltévedt gyermek bolyongása, kire lassanként ráborul az éjszaka. Hiába kísérel meg a szabadulást, mert a járatlan csapásokon csak mélyebbre téved az erdő sűrű sötétjébe. Képzelete benépesíti soha nem látott szörnyek, ismeretlen veszedelmek rémeivel a rengeteget... Elhangzik ajkáról az első segélykiáltás, először csak halkán, bátoratlanul, majd mind erősebben, kétségbeesetten. Hiába minden! Nincs segítség!!... Életösztöne utolsó erejével mégis megkísérel a szabadulást. Árkon-bokron, töretlen utakon rohan előre-hátra... durva kő, galy feltöri gyöngye lábát, tövis megvérzi hamvas arcát, szívét körülhálózza a félelem ezerkaru szörnye s úgy hiszi, mindenkitől elhagyatva kell elpusztulnia!!.. De im a messziségből halvány világosság biztató fénye dereng.. távoli hangfoszlányok szabadító hirnökei jelzik, hogy közel a segítség s jön, közeledik a megváltó szabadulás s remegő, drága szülői karok ölelik át az elveszettnek hitt, megtalált drága gyermeket!...

Sűrű, sötét erdőrengetegek eltévedt, rémült szívü gyermekei vagyunk mi is. Életutaink tövisei, göröngyei: szenvedés, nélkülözés feltöri, vérzi lábainkat... méltatlan bánatalom durva ütése éri arcunkat.. kétségbeesés, reménytelenség százkaru polipszörnye tartja behálózva szívünket... Segélykiáltásunk is, mintha hiába ostromolná az ég kárpitját!!... De ki bízik Istenben s nem felejtí, hogy: ahol legnagyobb a szükség, a veszély — ott van legközelebb Isten segítsége — az tudja, hogy Isten örökös szeme mindig gyermekei sorsán pihen, szabadító karja szüntelen kinyújtva felénk, mindent halló füle kész segélykiáltásaink befogadására, csak hív-nunk kell!!... Csak a szív és lélek láthatatlan vezetékébe bele kell kapcsolnunk a reménység delejes áramát, amely összeköt Isten szívével s lelkünk őszének sorvasztó, lassu haldoklása, temetőj

hangulata felett is felgyújtja bennünk a zsoltáriró diadalmas hitét: Bizzál Istenben!! Bizzál Istenben!... Nézd, a természet haldoklása is életet, győzhetetlen életet takar! Minél vastagabb hervadt levél-takaró borul a természet álmára, annál biztosabban hajt ki az elhullott parányi mag s a szendergő kis rügy!! Lelked őszének jehullott avarja, a szenvedés, s fájdalom alól is csak Istenbe vetett hited hozhatja életre lelki megújulásod tavaszát!... Vergődő, haldokló szívű embertestvérem: Bizzál Istenben, mert Ő veled van!!.

De nemcsak a természetnek, de a léleknek haldokló őszéből is van megújulás... ha bizó hitre hull a szenvedés s fájdalom avarja, kell lennie megújulásnak!! Erre tanít minket a mult!... Ma lelkünk borongó, síró, fergeleges őszének szomorú napjait éljük... S ez a lelki ősz népünk életfájának leveleit fokozottabb mértékben hullatja. A gond, az aggodalom fekete madara ilyenkor ősszel, mintha hatalmasabb erővel suhogtatná meg szárnyait kisebbségi életünk lelki és kultur-intézményei fölött. S ez intézmények: az egyházak, iskolák, egyesületek felelős vezetői, ilyenkor élik át igazán a lelki számvetésnek komoly, felelősségteljes óráit. Templomaink még állanak... a népes felekezeti iskolák kapuit már megnyitották népünk jövő reménysége, a féltve őrzött drága gyermekszereg előtt!... De nyomukban ott jár az égető kérdés: vajon fenn tudja-e tartani, be tudja-e népesíteni s meddig, népünk egyeteme hitünknek s kulturánknak megszentelt falait?!

Mert minden emberi képzeletet felülmuló megpróbáltatások éveit ólomsúllyal nehezednek remény és kétség között vergődő lelkünkre. Borzalmas valósággá nőttek a próféta-lelkek látomásai s felsír bennünk a költő fájdalmas jajkiáltása: „Az nem lehet, hogy annyi szív s oly szent akarat, hiába sorvadozzanak egy átok suly alatt!!“ Az nem lehet, hogy a sírból, melyet egy szenvedésre ítelt nép számára ásott kegyetlen végzete, ne legyen feltámadás!...

Mint ragadozó sólyomtól üzött galamb szive a bezárt duc előtt — úgy vergődik hitünk vádoló, kétségbeesett ostromlással, reménytelenül az ég kapuja előtt!... Hitünk, reménységünk kegyetlen börtönöre, a félelmetes életellenség, mindenütt nyomunkban s mint bilincsbe vert, sorvadásra kárhoztatott lélek-menekültek, már csak erőtlen önmegadással döngetjük szabadulásunk kapuját!... elünk egét mindenütt a reménytelenség és kishitűség felhőinek boruja vonja feketébe...

Miért remegünk mi, kicsinyhitűek?! Miért hazudtoljuk meg a zsoltárfő ajkáról multunk megpróbáltatásainak nagy tanulságaként felénk csendülő vigasztaló szavait: Bizzál Istenben, mert Ő veled van! Hányszor emelte fel elesett multunkat e hit, hogy egy dicsőségesebb jövőre számára a régi fényél gyujtson új szövőnéket!... Mert volt idő nem egyszer! amikor az erőtlén lélek e hittel öltöztette reménységruhába egyházunk s népünk drága intézményeit... volt idő, amikor e hit volt a vigasztaló pap a föld alatti börtöncellák sötét mélyében... amikor e hittől megedzett lélek kopogtatott be, mint bujdosó rab s teremtett új életet népünk legjobbjai szívében!... E hit volt olyan sokszor „a drága házi oltár, a szárnyaló régi zsoltár!!“

„Legendás idők kacagányos őseinek, daliás leventéinek“ megpróbáltatásait ragadom ki a multól példaképen... Kiragadom nemzetünk történelméből a pártviszály, az ezer veszély korát, a melyben fiu apát, apa fiut, testvért elád... „felidézem a sírt, hol nemzet sülyed el s népek veszik körül!...“ s kérdezem: „hogya lehet, hogy annyi balszerencse közt oly sok viszály után, megfogyva bár, de törve nem, él nemzet e hazán!??“ Mintha nagy idők, a dicső mult csodákat teremtő hősei: ősapáink töretlén hitének szózata csendülne fülünkbe: Bízunk Istenben s Ő velünk volt! !...

Elfogyott már minden szó, minden jelző, új csodaszép zengésű szavaknak kellene születniök, amikben reszkessen a könny, a hála, a leboruló tisztelet s minden, ami mélységesen igaz és emberi... Az elismerésnek csak ilyen szépséges szó és gondolatok koszoruját volna szabad dicső multunk nagy halottjainak emléke köré fonni! !.. Óriásokat szült a mult nemzedék?! Nem!... csak a lélek, az Istenben bizó, törhetetlen lélek lett óriásivá!...

Lelkünk borongó, kietlén, siró őszéből e hit fakasszon virágos tavaszt!.. E hit teremtsen bennetek s általotok új csodát s milliók szívével sóvárgott boldogabb jövőre! !... Ámen.

„AZ ERDÉLYI LÉLEK“

DÁVID FERENC LELKE!

Zsolt: 112. r 6. v. *Mivelhogy soha sem ingadoz
örök emlékezetben lesz az igaz!*

Van a szívnek, a léleknek néha túlradz érzése, amikor az egyre erősödő emlékek hatása alatt valami forró melegség, mint a gátját törte zuhatag, úgy ömlik el egész valónkon, amelynek izzó hevében eltikkad a szó, erőtlenné lesz a gondolat. Ehez hasonló melegség hatja át szívünket, amikor egy szál virágot, ha csak egyet is, a földre boruló hála és emlékezés ama színes köszönet bokrétájából, amelyet e napon a világ unitáriusai és szabadgondolkodói kötnek — lánglelkü aposto'unknak, Dávid Ferencnek jeltelen sírjára óhajtunk helyezni... Lélekből oldott saruval veszem ajkaimra e nevet, amint teszem ezt, valahányszor hitünk szeretete szólásra kötelez! S november hónapja lelki saruim oldására sokszorosán kötelez, mert november számunkra az emlékezés hónapja, november a hitszabadságért vállalt mártíromság örök mementója!!..

Lelki szemeim előtt állanak úgy, amint csak nemrég elem rajzolódtak Déva vára omladozó falainak körvonalai... Láttam — hosszú századok vihartépte falait rendre benőtte a moha, a gyom... napról-napra porlasztja az idő vasfoga ..sorsa a biztos pusztulás s barbár kezek arról is gondoskodtak, hogy a gondolat és hitszabadság hűségesen ápolt emlékoszlópa is porba dőljön. A fizikai tér és anyag elpusztulhat, de vajjon ledőlhet-e lelkünkben az a szellemi eszményi bálvány, amelynek minden öntudatos unitárius és szabadgondolkodó elkötelezett élő oltára kell legyen?!.. Vajjon

bemohosulhat-e a gondolatszabadság védelmének eddig hűségesen ápolt ébersége?!... Vajjon elhalványulhat-e bennünk, öntudatos unitáriusokban az az örök égő fárosz, az unitárizmusnak ma világokat járó Géniusza?!.. Ezt kérdi tőlünk Déva vára!!... Ez a mi novemberi mementónk!!..

A szívünk vágyzilipjén keresztül felfakadó emlékezés áldott bizonyosság mellett hogy századok egymásra torlódo őszének levélhullása rejtetté, jeltelessé tette bár a nagy halott sírját, de nem rejthette el azt az *erdélyi lelket*, amely Déva várát a gondolatszabadság a vallási türelmesség örök zarándokhelyévé avatták!!...

A történelmi nagy múlt és jelen emlékezése összeölekezésének e magasztos pillanatában szent áhítattal, az egymásba omló fájdalom és öröm könnyüivel hadd harmatozzuk tele a halott emléket!!.. Emlékezünk!.. Hadd szóljon s lássuk, mit mond nekünk, törpe hitutódoknak, a nagy múlt s mire kötelez a jövő?!

Zsenge gyermekségük idején, a kopár, poros iskolapadok között, lelkünk illatos virágos kertjében kinyílt egy ébredező virágszál... szívünkhöz nőtt egy drága kis történet! Egy szegény édesapának féltve őrzött kis emberpalántájáról szól hozzánk a múlt szava... Hallatára, mintha lilium-erdők illata áradna szét emlékünkből. Képzletünk tükrében megjelenik előttünk egy öklömnyi kis gyermek, aki fájó szívvel, sírásra görbülő ajakkal omlik édesanyja oltalmazó karjai közzé... Előttünk áll a szívtelen pajtások közül száműzött, a játék ártatlanságából kimellőzött gyermek... Ferenc, akinek a legfinomabb rezdülésre is érzékeny lelke, mint a lepke, érintésre becsukódó virág-kelyhe, úgy csukódott össze a pajtási bánatalom előtt... Aki elcsukló zokogással kéri édesanyját: csináltason neki is olyan szép ruhát, mint amilyen a többinek van, hogy ne legyen többé kizárt, mellőzött bujdosója az ártatlan gyermekjátékoknak!!...

S a mi hitünk gyermek Jézusa Máriájának... Dávid Ferenc édesanyjának szívéből melegen, bársonyosan buggyan ki a simogató szó: Édes fiam!... nem a ruha teszi az embert... légy te csak jó, szerény szorgalmas gyermek s meglátod, mindenki fog szeretni, még a foltos ruhában is!.. Mintha hitünk testámentumának komoly, zsoltáros szavai markolnának szívünkbe az édesanya szavain keresztül. S a gyermek jó, szelid és szorgalmas maradt! Jövendőjét Isten kiválasztott gondoskodása vezette. Bár

utitársként nyomába szegődött a szegénység, a nélkülözés, mégis homlokát Isten csókja... ajkát a próféta lángszellemek tüze ihlette s az emberi sorsok bölcs intezője — Dávid Ferencet örökkévaló nagy célok megvalósításának apostolául jegyezte el!...

Lelkét a hit eddig ismeretlen titkainak kutatására, késő századok jövőbe látó szemével áldotta meg!... S a lélekóriás csaknem másfél évezred vakhitének bekötött szemeit nyitogatta... Mint a jézusi hitnek hosszú századokon át leláncolt s ébredező lelkiismerete, állott a koldus lelku világ felett — hogy tetemre hívja azokat, akik a börtönök sötétjébe láncolt jézusi hit és egyszerűség halódó teste fölött, a külső fény, pompa és csillogás nap-sugaras világa mellett tobzódtak!...

Dávid Ferenc új fényt gyújtott a hit éjszakában!... A hitujítás tipegő gyermeke az Ő halhatatlan nagy szelleme által gyönyörű ifjává izmosodott! Miként hajdan a remegő édesanyai szív mentette Herodes gyilkos szándéka elől a gyermek Jézust — a vallás hirtoros utvesztőjéből kimentett hitnek ifjú, drága aranyával — úgy menekült Erdély bércei közzé Dávid Ferenc, aki a világ lelkiismeretét adta vissza!...

Mert az „erdélyi lélek“ Dávid Ferenc lelke s a szellem, amely Erdély földjét a gondolatszabadság örök Mekkájává, s a felekezeti béke evangéliumának leszármazottjává avatta — a Dávid Ferenc lángszelleme, lelke!... *Az erdélyi lélek, klasszikus és világhíres elnevezése nem véletlen műve, nem is az itt élő különféle nemzetiségek lelkének összetevő eredője, hanem Dávid Ferenc lelke, hite és soha el nem porladó alapköve nagy apostolunknak a világra hagyott cson meg hagyása, öröksége, hogy: hitéért üldözni senkit se legyen szabad!...*

A szeretet és béke eme fenséges hitvallásának mását csak Jézusnál találhatjuk meg! Ez a hitvallás alapköve, soha el nem halványuló betűkkel írott nemes levele az „erdélyi léleknek“, az erdélyi szellemnek!... Dávid Ferenc másfél évezredes sírjából ásta ki a jézusi evangéliumot, bár e sír maga alá temette a nagy szellem porhüveljét!... Mert Déva várának sziklabörtönében mártirhalált halt az „egy Istent“ imádó unitárius vallásnak alapító püspöke, Dávid Ferenc, aki, mint apostol és mártir, kora szellemét megelőzve, akkor merte hirdetni, nemcsak a lelkiismeretnek, de minden felekezet és egyén meggyőződésének szabadságjogát, mi-

kor ezért a világon bárhol, de főként művelt nyugaton, börtön, máglya és tűzhalál járt!!...

A lelkiismereti szabadság e korai, zsenge virágát gyorsan lehervasztotta ugyan az uralkodó korszellem fagya... hőjét börtönbe vetette, megölte, de szelleme az igazi jézusi szeretet és türelmesség magvetését érlelte az emberiség legdrágább értékeivé!... Mindnyájunkat, kik az emberi szabadság-jogok felbecsülhetetlen értékét tisztelni tudjuk, leboruló hálára és hódolatra hív a *mult* szava, e vérünkből sarjadt mártir drága emlékéhez!!... Hódolatra hív a *mult*... s *új kötelességekre a jövő*!!!...

Hajlékunk legdrágább ereklyéjeként őrizünk egy kis márványdarabot. Köve hideg, merev, érzéktelen mint a szív, amely Dávid Ferenc sziklabörtöne fölött halhatatlanságát hirdető emléktáblából kitörte... E márvány egy darab történelem! Arany betűje, szimboluma annak a ragyogó unitárius *multnak*, amely a hitszabadság és a szabadgondolkodás egén, mint egy mennyei fényírás sugározta be a másfél évezredes sötétségben tévelygő embervilágot. Emlékeztetője annak az üldözött unitárius sorsnak, amely, mint e márvány darab, szétzúzottóságában is — az önmagában rejlő összetartó, egyesítő őserők hatása alatt, kiállotta századok viharait! Velőkgig ható harsonája a *multnak*, az unitárius jövő számára, hogy amiként a durva erőszak kalapácsütései alatt is utolsó porszeméig márvány maradt e kő — úgy az unitárius sorsot sujtsa bár erőszak pörölycsapása, zúzza darabokra a gyűlölködés hatalma, szórja bár szét világ ismeretlenségébe az elvakultság... porszemcséi: a lelkek, századok drága örökségének terhe alatt is boldogan roskadozó hitutódok... Dávid Ferenc szellemének örök fényforrásai maradnak!!...

Vajjon a diadalmas unitárius jövő megteremtésének elkötelezéseként vállaljuk s átérezzük-e a nagy *mult* s a nagy szellem drága örökségeinek terheit, utolsó meghagyásait??!... Vajjon Dávid Ferenc szelleme a régi fénynél gyújt-e számunkra új szövétneket?... Kigyúl s ég-e bennünk olthatatlan lánggal a tiszta unitarizmusnak mózesi csipkebokra... mert mindezekre kötelez minket: az *unitárius jövő*!!!...

Déva vára egykor büszke... s most omladozó falai a Dávid Ferenc 353. éves álma felett éberem, örködve vigyáztak!! 352 év levélhullásának puha selymes takarója alól az emberi szellem és

hit legragyogóbb virága: a gondolatszabadság és vallási türelmes-
ség sarjadzott ki! Elöttem áll sugáros eszményi szépségében a
megdicsőült ember, a jézusi egyszerűség és szelidség fenségének
élő szobrává magasztosult Dávid Ferenc s mintha hallanám utolsó
sóhajtóként elhaló zsoltáros szavait! „ne félj kicsiny sereg, mert
tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon tinéktek országot!... Az
igaz ágot semmi se képes feltartóztatni utjában!... S mintha látnám,
amint börtöne sötét, komor falaira reszkető kezekkel írja fel a jö-
vendő unitárizmus testamentumát: lelki fíjaim! Szellemi kincsei-
met védjétek, tartsatok össze és szeressétek egymást!! Vajjon
megtartjuk-e az örökbe hagyott végrendekezést?!... *mert mind
erre kötelez minket: az unitárius jövendő!!...*

Felekezetközi béke és türelmesség evangéliumának bölcsőjét
ringat szent föld . . . drága édesanyánk, Erdély!!!... Te gyújtot-
tad fel bennünk, nemcsak a mi hitünket, de az egész világnak
büszkeségét: Dávid Ferenc lánglelkének lobogó fáklyáját, *az er-
délyi lelket, az erdélyi szellemet!!...* Bölcsője a Te öledben ringott,
porai rónáidat termékenyítik,... szelleme, álma a Tied s bár drága
anyaföld-testeden minden talpalattnyi földet vér öntözött — mégis!
történelmednek legragyogóbb napját és büszkeségét az a hajnal-
hasadás jelzi, mely vérü kből való vér, a legmagyarabb vallás,
az unitárizmus apostolának, Dávid Ferencnek születési bölcsője
felett pirkadott!!...

Fellegetorló szélvész! Vedd szárnyaidra s vidd Déva vára
mártirjának jeltelen sírjára a mi mélységes hódolatunkat, a mi
leboruló hálánkat a világ közkincsévé vált lélekért: *az erdélyi
lélekért!!... Amen.*

I M A.

Vigasztalások Istene, édes Atyánk! A „halál” árnyéka rávetődött az „élet” arcára s lelkünk mélyén az örök titoknak bezárt ajtója mögött, mint űzött galamb vergődő szíve, Hozzád menekül hitünk. Lelkünk ma kétágu folyondár, melyek közül az egyik az „élet”-be, másik a „halál”-ba gyökerezik... az egyik a hit, a másik a reménység ága. A hit: a lélek dísze, mint csodás örökzöld repkény, pihen meg a sírokon, s a reménység túl a halál vigasztalanságán is az örök élet végtelenségébe kapcsolódik és mindkettőnek életet adó forrása Te vagy, Istenünk!... Szívünk ma szélesre tárult kapu, melynek rejtett zugaiból kilép egy napra az „élet”, hogy drága halottaink kedves szellem-arcával a halál borongó árnya belépjen rajta s előmöljön egész valónkon: az emlékezés!... Emlékezni akarunk, életünknek s halálunknak Ura!

De az ezerarcu emlékezés égi derüje fölé, mintha a reménytelenség s a halál kiterjesztett szárnyu madara volna fekete borut... s mintha életútjaink földbe gyökerezett örök tilalomfajaként szívünkbe markolna a nagy valóság: hogy életünknek földi pályáját hiába akarjuk telehinteni az örömök, mámoros élvezetek illatos virágaival, hiába színezzük s öltöztetjük a szín, illat, fény, ragyogás csillogó ruháiba, mert földi életünk — változhatatlan akaratod útján — mégis örök fegyverletétel a halál előtt!... A földi ember lélektükrére, mint a kétségbeesés, szorongó félelem árnyéka vetődik az elmulás gondolata. Pedig Te, Atyánk, életet rejtettél az emberi sorsoknak folytonosságába. A fűszál rezgéséből, fák sóhajából, erdők zugásából, virágok pompájából, a lehullott levél tövén szendergő kis rügy álmából, temetői csendből, sírok némaságából is „élet”, örök élet szól hozzánk!... Hisz a halál

kérlelhetetlen nagy valóságának megtartó reménységét rejtetted el az emberi szív és lélek bölcsességének teljességében: hogy a halál nem örök elmulás, hanem új életkezdet, az ember földi életének halhatatlan lélek gyümölcsérésében kiteljesedett tulvilági fája!..

S bár életutjaink göröngye: bánat, tövise: szenvedés s könny permetezi naponként arcunkat. S bár csaknem minden lépésünk apró sírdombokra hág, melyek alá tört reményeinket, csalódásainkat, hiú vágyainkat, szívünkről leszakadt legszentebb álmainkat temettük — mégis! — halottak napjának kedveseink sírdombjaihoz vezető zarándokutja, hitünk, reménységünk áldott teljessége, hogy a halál: az örökkévalóság előcsarnoka!...

Ebben a hitben, hadd vigasztalódjék meg, Atyánk! a halál árnyékában vergődő, remegő emberi szív... E hit legyen lelkiünk megingathatatlan erőssége, hogy szívünk ne döbbenjen meg a sírok láttára, hisz Te a halálba oltott földi életünk elmulása árán is megnyitottad előttük az örök élet kapuját!... Engedd Atyánk, hogy a szeretteinkre való visszaemlékezés kegyeletes ünneplőjébe öltözhessék ma a halhatatlanság hitében megvilágosodott lélek!... S elhunyt kedveseink lélekarcával való találkozás legyen számunkra a minden fájdalmat zsongító, bánatot feledtető balzsam-ír s a halottak napján a *halál*-ból is szóljon hozzánk: *az élet*!... Ámen.

HALOTTAK NAPJA.

Zsoltár 90. r. 3. 5. 6. 12. vers: *Te visszatérfed a halandót a porba és ezt mondod: Tér, etek vissza, embernek fia! Elragadod őket, olyanokká lesznek, mint az álom, mint a fű, amely reggel sarjad. Reggel virágozik és sarjad és estére elhervad és megszárad. Taníts minket úgy számlálni napjainkat, hogy bölcs szühohez jussunk!*

A könnyek kapuja a temető, az élet fáradt zarándoka előtt ismét szélesre tárult, hogy a sírok között virágerdő alatt roskadozva, megszámlálhatatlan gyertya-lángocska ragyogó világánál megpihenjen: a reménység. Halottak napjának nevezik e napot, holott az élők napja ez inkább, mint bármelyik — hisz az egymás után sorakozó évek végtelenjében az egyetlen nap ez, amelyen igazán őszintén szembenézünk kedveseink arcával!... Az egyetlen nap ez, amelyen a földi élet arca találkozik a fűső élet lélekarcával!...

A sírdomb, amelyre ráborulunk, a hit, amelynek zsámolyán reménységünk megpihen, az emlékezésnek fellobbanó miliárd gyertya-lángocskái, a drága lelki találkozás boldogságának terhétől roskadoznak... Áldott reménység-sziget e nap, amelynek fénykörében, az elgyötört, agyonhajszolt emberélet arcán, a halál kapuja előtt még egyszer felderülhet az az égi ragyogó fény, amelynek tükrében ott látjuk mindazokat, kiknek felujuló emléke könnyeket csal szemünkbe!...

Milyen jó, hogy minden évben legalább egy nap emlékeztet a halálra... s mementónk, hogy készüljünk a halálra!!.. E gondolat nagy igazságától súlyosodik alapigénk is: „Olyanok vagyunk, mint az álom, mint a fű, amely reggel virágozik és sarjad és estére elhervad és megszárad...” *Mert a földi élet nem egyéb, mint a halál keresése!*

Az élet gyönyörűségeinek habzsoló vágya, az élvezetekbe való elmerülés, a fény, csillogás, szín, illat kergetése... az örökös robot, bár mind-mind menekülés a halál elől s mégis biztos rohanás a halál karjai közzé! A feledés vágya, a gondtalanság sóvárgása, a szenvedő élet rút arcától való iktózás, a külső szépség ápolása, kacagás, gyermek-mosoly, szerelem, holt bizonyossággal készítik elő sírunk örök ágát!

Halottak napja az élet tilalomfája, amely egy pillanatra megállít s eszünkbe juttatja, hogy hiába minden!.. Életünket hiába szépítjük, szinezzük mámorral, gyönyörökkel, tánccal, illattal, fénnel, muzsikával, gondtalan kacagással, mert a vég!.. mégis, fegyver-letétel a halál előtt!.. Hova jutna a földi ember, ha halottak napja se emlékeztetné a halálra s ha nem volna minden évben visszatérő mementónk, hogy készüljünk a halálra!..

Csodálatos s a földi élet szempontjából egyenesen megható, hogy az ember minden vágyával, elszántságával mennyire csak az életre készül! Pedig a földi élet a halál keresése!.. Micsoda ellentmondás, hogy az ember, aki egy életen keresztül minden vágyával csak az élethez tapad s gyáván menekül az elmulás elől — keresi a halált!.. Pedig tudatosan, vagy öntudatlanul mindannyian kacérkodunk, s játszunk a halállal!..

A gondtalan rózsás-arcu gyermek ártatlan vágyainak, ábrándjainak pillangó kergetése, ha öntudatlanul is, már pajkos játék a halállal! Hisz az élet ragyogó szépségeit bámuló ártatlan szemekben már ott bujkál egy sötét fekete folt — a mennybolt tisztaságán — a halál árnyéka!..

Az álmai csillogó taván ringatózó ifju hajadon mennyasszonyi fátyolát ép úgy az enyészet szövőszékén készítik, mint az élet robotos, szenvedő, elaggott aggastyánjának durva daróc öltönyét... s hófehér mennyasszonyi csokrának bódító illatából már kiérzik az enyészet lehellete... Az élet fekete párnáját minden este a halál láthatatlan keze igazítja fejünk alá s csipkés szélű, könnyű, selymes, vagy egyszerű, nehéz takarónk olyan váratlanul veszi át a szemfedő szerepét!..

A vágy, amely gyorsabb vérkeringésre serkenti szivedet... az ábránd, amely kéklő ég alá, szivárványos tájak ragyogó világába röpíti képzeletedet... a gondolat, amelynek megnyergelt, táltos paripáján szárnyalod be a mérhetetlen világ birodalmait... az élet,

az öröm, a mámor kergetésének ezernyi lehetősége mint-mind csak álarc, mely mögött a halál ijesztő képe vigyorog reád!!.. Minden csak szinezése, leplezése az elmulás könyörtelen, nagy valóságának!.. Bizony, olyan az emberi élet, mint az álon, mint a fű, reggel virágzik és sarjad, estére elhervad és megszárad... *Mert a földi élet a halál keresése!*..

S mégis az élvezetet sóvárgó, földi gyönyöröket habzsoló emberiségnek legnagyobb része csak az életre!.. s vajmi kevesen készülnek a halálra!!.. Ezért olyan ismeretlen, megdöbbenően új a halál, amelyet csak akkor ismerünk fel, amikor szembe fordul velünk s a szívünkre üt... De bármilyen ijesztő a halál arca s bármilyen vigasztalan, reménytelen az élet tartalma.. van egy áldott bizonyosságunk, hogy *a halál egyuttal az élet végtelenítése is!!!*

Nem! a földi élet célja mégsem olyan vigasztalan. Legalább azok számára nem!... akik nemcsak az életre, de a halálra is készülnek... akik megtanulták úgy számlálni napjaikat, hogy bölcs szívhez jussanak!! Az emberi bölcsességek teljessége rejlik annak felismerésében, hogy a halál új túlvilági életkezdet s az arra való készülés vágyának kell betöltenie szívünk, lelkünk minden parányi zugát!..

Olyannak kell tekintenünk földi életünket, mint, amellyel párhuzamosan egy-egy virágtalan fa nő, melyet minden nap a hit, a szeretet és jószág ragyogó érzéseinek és tényeinek pompás virágjaival *nekünk kell felékesítenünk*, hogy életünk végén, a nagy találkozáskor, egy virágdiszes fa legyen bizony ágot, hogy földi életünket nem tékozoltuk el... nem éltünk hiába!!... Gyarló életünk a bűnös földbe gyökerezett fa, itt csak virágot hozhat — de gyümölcsei odaát teremnek!! Napról-napra díszesedő, virágba borult fának kell lennie egész életünknek! Mint ifjú hajadonnak eljegyzése napjára — szívünk, lelkünk ékességeivel úgy kell készülnünk nekünk is az örök nagy találkozásra — a lelki eljegyzésre ... A földnek délre költöző vándormadarai mennyi sóvárgással készülnek, vonulnak az örök tavasz országai felé! csak az ember, az élet őszenek fáradt zarándoka ne készülne fel a nagy ismeretlennel való találkozásra, a túlvilági élet elé?!.. Úgy kell számlálnunk napjainkat, hogy bölcs szívhez jussunk s olyan-nak kell lennie egész életünknek, hogy a halál sohase találjon készületlenül, mert *csak így lesz halálunk az élet végtelenítése!*..

Van hát mihez kikötnünk reménységünk horgonyát!.. A sírhantok szomorú látogatóinak bánatos arcán felderülhet az örök bizakodás... könnyes szemeikben a hit fénye... vérző szivükben a nagy biztatás: ki földi életét nem élte hiába... ki megtanulta napjait bölcs szívvel számlálni... ne féljen, ne remegjen az elmulástól, mert azok számára az enyészet is élet.. s a halál az élet végtelenítése!!..

Ti édesanyák, kik életfátoknak idő előtt lehullatott virágékességeit, gyermekeiteket siratjátok.. hitvesek, kik párjavesztett madárszivekként vergődtek társtalanul... gyermekek, kik csillagfényes este az égbolton, kis testvéreiteknek keresitek reátok ragyogó csillagát... barátok, rokonok, kiknek szive ha csak egyszer is, de megnyílt a szenvedők, a gyászolók vigasztalására — ne féljete, ne remegjete az elmulástól ... hisz hitünk tükrében az elmulás, élet... örök élet!!..

Az apró gyertya-lángocskák ég felé törő fényíve mutatja, jelzi az utat, mely felé örök tavaszok költöző madarainak sóvárgásával nektek is vágyódnok kell!... Ne féljete bármikor szembe nézni a nagy ismeretlenel, hisz kapuja mögött azok várnak rátok, kiknek tulvilági fényben ragyogó lélek-arcát — halottak napján — annyi kegyelettel elevenítete fel!!..

Ne bánkódjate az élet elmulása fölött s ne sirassátok halottjaitokat, mert ha bezárul is mögöttük a nagy fekete kapu, de kilincse kívül a ti kezeitekben marad!.. A kegyelet virágaival behintett zarándok-utjaitokat, melyek a sírokhoz vezetnek, a vigasz napsugara ragyogja be, melynek fényénél megelevenedik s újra él a drága halott!... A sírokból visszajárnak rég eltemetett emlékek is, melyeknek mindenike egy-egy bűvös lánc, amely összekapcsolja a halottat a ti sziveitekkel s gyászoló lelkeitek kietlenségében megjelenik a vigasz-fény derüje... az örök találkozás lehetőségének megtartó reménysége!!... Az örökzöld folyondárok... a sírvirágok illatán.. s a halottak napja gyertya-lángjain keresztül a halott ölelő karjai fonódnak sziveitek köré s a földöntuli élet delejes árama összeölelkezik lelkeitek szépséges kegyelet-érzéseivel!

Halottak napján — Isten örök jóságú arca előtt boruljon le szivünkben az áhitat.. öltözzék drága halottaink iránti kegyelet ünneplőjébe, az örök élet hitében megvilágosodott lélek... viruljon ki a szenvedő ember vigasztalan életútján, a reménység... mert Isten a halálba oltott földi élet elmulása árán is, megnyitotta előttünk az örök élet kapuját!!... Ámen.

I M A.

Soha ki nem alvó fény, örök világosságnak forrása, Édes Atyánk! Kit dicsér a végtelen föld és csillagfényes ég.. „Ki egy szavaddal hivatá! létre mindent s szempillantásodtól függ ismét a vég. Ki vagy a tudás, szeretet és jóság egésze“... légy áldott, hogy teremted koronájává tetted a föld gyarló gyermekét! Szereted örök és megmérhetetlen, Atyánk! Beszél róla a tavasz nap-sütése, a kikelet virága, madárdal ébredése! Bizonyságot tesz mellette könyörülő, gyermekeid sorsán vérző szived, soha el nem fogyó megújuló jósága!

A virág, ha napsugárra vágyik, örök fényforrása felé fordítja szépséges fejét, ha csillogó harmatra szomjuhozik kelyhe, ég felé tárja ki mosolygó szirmait — csak a mi gyarló szemünk tekintete nem talál Téged, csak lelkünket gyötri örök, olthatatlan szomjuság! Reménységünk forrása, hitünk olyan, mint a kiszikkadt oázis, tikkadt ajkainkat nem csillapítja már üdítő vize... Lelkünk olyan, mint a terméketlen, pusztta föld... szivünk, mint érzéketlen, hideg kőszirt, a szépség és jóság vetőmagja nem hajt már benne életet adó csirát!.. Életünk olyan, mint a kietlen börtön, mert szenvedélyeink rabjai mi vagyunk benne.. Foglyok, kiket eltékozolt életjavaink kárhoztatnak!..

Mily szomorú annak élete, Atyánk, ki nem tud szabadulni börtönétől s élete bilincseit is kénytelen e templom csöndjébe hozni, hol egyedül lehet szabad, teher nélkül a gyarló, bűnös ember! Óh ha gyarlóságainkat és bűneinket úgy vethetnők le, mint a megunt viseltes ruhát s ha e hajlék területére zsugorodhatnék össze számunkra ez egész világ!.. Óh ha a bűn börtönéből kimentett, szabadult lelkeinket — felszabadulni Teelődbe hoz-

hatnók, milyen békességes, áldással teljes lehetne egész életünk!.. E hajlék néma csendje, bár nem beszél, némaságában is örök vád, fájdalmas szemrehányás, mert szent háznak tékozló fiaivá lettünk, mi, kiket megtérésre hívsz és vársz Te, jóságos Atyánk!!

Örök Gondviselőnk!... Tégy minket jóságodra érdemes gyermekeiddé s ne sorozz minket elveszett bárányságok közé... Hanem készítsd tékozló gyermekeidnek visszatérő utját s hadd világítsa be ez utat a megbocsátásnak égi fénye, melynek tükörében lássuk meg a mi szívünk kevélységét, lelkünk tisztátalanságát s ragyogjon föl előttünk a Te Atyai jóságod... s az az örök szép emberi arc, ki maga az élet, az út, és az igazság!.. Nyisd meg előttünk a lelki zarándoklásnak, tévelygők számára Hozzád vezető utját... S olvaszd fel szívünk kevélységének fagyos jégbilincseit, hogy az alázat és bűnbánat szőnyegén elődbe térdelhessen a világi bűnöknek elkárkozásba rohanó gyermeke... az ember!.. Égi kezed csak simogassa tovább a mi hajszott, sebzett szívünk dacosságát, mert — úgy érezzük — hogy egyszer csak kinyílik szívünkben a hit örök szép virága s áldott békesség költözik a meghasonlott lélek terméketlen, sívár mezőire! Hadd lehessen ez óra áhitata, mult bűneink halotti takarója, mely alól támadjon fel, keljen dicsőségesebb életre a gyarlóságaitól megtisztult ember! Ámen.

REMÉNYSÉG A TÉLZEN!

Zsolt: 147. r. 16–19. v: *Olyan havat ad, mint a gyapju és szórja a deret, mint a port. Darabokban szórja le jegét, ki állhatna meg az ő fagya előtt? Kibocsátja szavát s szélolvasztja őket, megindítja szelét s vizek folydogálnak.*

A dér ütötte avar fölött, mint ifju leány szűz tiszta fehér álma, borult a földre az első hó selyemtakarója. Isten csodálatos bölcsességének örök törvényszerűséggé válóult kérlelhetetlen ítélete jégbilincsbe zárta a természet világát. Ragyogó ékességüktől, életerejüktől megfosztott növények, fák, virágok millióin, elmulásukért vérző szívvel tekint végig fájdalomba borult szemünk!... Alkonyati hideg színek ereszkedtek életölő lehelletükkel a természetre s millió meg millió napsugárnak örvendő életre rácsapott a kérlelhetetlen ítélet!...

Az elmulás gondolatának fájdalmas tudatában önkéntelenül is ajkunkra tolul a kérdés: Lesz-e még tavasz? Fakad-e uj élet a rónákon, a halmokon?! Nyilik-e még virág a fákon, a hímes rét felett?!... Zeng-e még madárdal az árnyas ligetekben?!... Kérdésekre feleletet keresünk s megtaláljuk aggódó lelkünkre is, az enyhetadó vigaszt, illatos virágtól, zöld pázsittól ékes halmaink, rónáink felfrissülésének, ujjászületésének áldott reményében... A fagyos göröngyök alól új, diadalmas élet hite dobog fel vigasztként csüggedő lelkünkre s a jégkéreg alatt — úgy érezzük — pirkad már a jövendő hajnalhasadása... mert a fehér hólepel puha, selymes takarója alatt megszámlálhatatlan bimbózó, rügysző szív vérkeringése indul életnek!..

A látszólagos szunyadó élettelenésgből feltörnek az ujjá-

születésnek ujjongó melódiái, hogy az örök teremtés folytonosságának Istent dicsőítő csodálatos himnuszává magasztosuljanak!...

Csak az ember szíve... ez a bűnöző, kiméletlen, rideg szív vergődik a fájdalom és reménytelenség temető kertje fölött... Csak az ember két szeme, amelyek sugarainak pedig fel kellene szivnia a világban szétáradó jóságos erőket... csak azok a két szemek... a bűnözéssel s paráznasággal jóllakott szemek vetilik sugaraikat hitetlenül s reményvesztetten a világba!...

A hópelyhek, mint fehér fájdalompillék hullanak szivünkre, hogy vastag bánat hótakaró alatt jégkéreggé fagyjon, vagy megpihenjen ez az összezuzott beteg emberi szív!... Mert a szivünkben is egyre s halkán hull a hó... S a pusztuló, halódó természet sirhantjai fölött mintha pusztuló, haldokló szivek vergődését hallanók!...

De, amiként a hideg hólepel alatt a föld szívének, az újjászületésnek reménysége dobog, úgy a bűnök fekete talajából is kiérezzük az emberi jóság parányi szívének lüktető érütéseit!..

Valahol olvastam egy megkapó, gyönyörű hasonlatot, mely szerint az égi magasságokból földre hullott esőcsepp nem egyéb, mint Istennek bűneink felett hullatott könnytengere, melyet az örökkévaló Isten, láthatatlan édes Atyai szeméből bűneink láttára csak azért nem hullat szakadatlan, mert bűnös gyermekei javulásán, megtérésén reménykedő szíve a szemére felkiváncozó végnélküli könnyáradatot visszatartja...

S ha az esőcsepp Istennek bűneink felett hullatott bánatkönnye, akkor a hópelyhek Isten szemének bánat pilléi... égi követek mind... mennyei Atyánk kérő szavának hirhozói hozzánk, a végnélküli bűnökben tobzódó fiaihoz és leányaihoz!!... Hogy mint bánatpalást, leplezze, takarja a lélek szennyvirágait, mik el-kárhozni készülő gyermekei szívéből sarjadznak ki!...

Óh ha Isten jóságos szemének minden bűneinket felvevő égi lencséje, egy óriási vászonra felvetitené a bűnöző ember fekete lelkének tragédiáit...! vérző, összetört szivek fölött s bánatsóhajok gyászzenéje között sebesült s halott embertestvérek végtelenségbe nyuló sorfala vonulna el előttünk!... A szivekből, miket könnyörtelenül eltapostunk, égis érő gulák emelkedhetnének s körülötte a Szahara számumjának orkánját a mi sóhajaink táplálnák!.. A szivünkben kláradó bűn ha égre vetitené feketeségét...

örök éjszaka borulna fölénk s a nap e fekete borun keresztül soha se süthetné többé reánk áldott sugarát!!... Szemeink könny fátyolával számtalanszor el lehetne borítani a világot... mert könny az ortalunk, bánat a kenyérünk... bűn az éjszakánk s bűn a nappalunk!!...

S mégis, miként Istennek esőcseppek alakjában hullatott könnytengere nem hull szakadatlan... a gyermekei sorsán elborult égi szem tükrén is felderül a szivárvány, a reménység égi biztatása: Nem! nem lehet örök bűnöző, elkárhozott az én gyermekem! A lélek, amelynek szikráját égi lámpásként benne fel én gyújtottam... örökre ki nem lobbanhatott!!... Az arc, mely az én vonásaimat hordozza..., felismerhetetlenül el nem torzulhatott!!... S hull... egyre hull a bűnök fekete mezőire a fájdalomlepel, a bánat-hótakaró... hullanak az égi pillék, mint örök égi követek, az édesatyai megbocsátó készségnek soha el nem maradó fehér ruhás hírhozói!!...

Elkárhozások mezején tévelygő, bűneid keresztterhe alatt roskadozó beteg szívű embertestvérem! befogadod-e a vigasztalások égi hírhozóit, megnyitod-e s kitárod szived ajtóját a megbocsátani kész Atyai szeretet befogadására?! vagy elborult lélekkel taposod tovább lelked lehullatott ékességeinek bús avarját?!...

Óh seperd tisztára e drága jövevények... Isten hírhozói előtt a szívedhez vezető utat! Gyujtsd fel lelkednek még megmaradt apró hitmécseseit, hogy világítsanak be körülötted legalább akkora tért, amekkorán az isteni megbocsátó szeretet követői megpihenhessenek!... Lelked fehérímás csöndjével díszíts fel egy parányi zúgot a szived ajtaján kopogtató isteni irgalom és megbocsátás számára s meglátod, e zúg nagyobb lesz számodra, mint ez egész világ, mert vigasztalásod forrása, hited kösziklája, reménységed virágos tavasza, szivednek áldott békessége fakad e helyen!!...

Mert nem csak a természetnek, de a szívnek is meg van a maga csodálatos virágzó tavasza! Oh nem az ifjuságnak szerelemre éhes tavaszára gondolok csupán, de arra a lelki tavaszra, újjászületésre, amely életünk lehullatott bűnvirágainak televény földjéből sarjadzik ki... Arra a megújulására, lelki újjászületésre kell gondolnunk, amely sokszor a bűnnek szennyes avarja alól

is — valami csodás, néha tudatalatti égi hívó szóra — mint tavaszi, virágpompába öltözött életerős fa, nő... izmosodik s virágba borul lelkünk mélyén.

A természetnek utja a miénk is! A fehér hólepel, mint szemfedő borul a természet csodálatos ékességeire... Elhervad virág... lombtalanná lesz a fa... bőditó drága illatok, ragyogó színek, mint halálra ítélték, várják rendeltetésük beteljesülését.. amely azonban, amint sokan hiszik: nem a halál! hisz a hervadás is élet!... csirája egy új, tovább folytatott életnek!!... A lehullott avar, vagy hólepel alatt Istennek rendelt idejére megmozdul a parányi mag s farügy szendergő szíve s amint a kora tavaszi napsugár fénye, melege hívja, csalogatja.. milyen mohón teljesedik ki rajtuk az élet!!...

Az ember lelkének s szívének lehullatott ékességeit is behavazza — szenvedések útján — az élet.. a bűn s a közönyösség takaró hóleple megpihen rajta... De egyszercsak a bűnpalást alatt megmozdul a tisztaság utáni vágynak, a jóságnak egy parányi csirája .. virágba borul a lélek, a szív.. felékesíti magát az erények, nemes vágyak, eszmények drága színeivel, illataival, hogy az elveszettnek hitt ember a megújulás, az ujászületés tavaszára ébredjen!!...

Mert nincsen hervadás, megújulás nélkül!.. nincs bűnbeesettség lelki újjászületés reménye nélkül!!... Ezt hisszük! hinnünk kell, mert életünk, hitünk e reménységben gyökerezik!!... Hinnünk kell az erény, a jóság diadalában, mert az erény erősebb, mint a bűn... a jóság, mint a gonoszság... a fény erősebb, mint az árnyék.. a szeretet hatalmasabb, mint a gyűlölet s a lelki élet tisztaságának vágya, legyőzi az erkölcsi halált!!...

Van! kell lennie, még a bűnök mélységeiből a legnagyobb elesettségből is, felemelkedésnek!!... Mert az ember nem bűnözésre, nem elkárhozásra született, hanem, hogy a jóság, az erény, a szeretet tisztaságával elárassza a földet, ezt a szomorú bolygót s megváltsa a bűnöző, szenvedő embert!.. E diadalmas hit dobog fel a föld hóleple alatt pihegő új tavasz várásra kész, bimbózó, rügyszó megszámíthatatlan életből is!!.. Ámen.

I M A. KARÁCSONYRA.

Hatalmas Isten győzhetetlen várunk! kit szenvedők örök vigasztalójává tett a hit és remény... Betlehemi mezők felett fölragyogó jószág és szeretet égi csillaga, innen a bűnök mélységeiből Hozzád kiált fel erőtlen szavunk. Szívünk és lelkünk oldott sarujának megtisztult, hófehér alázatával tör elődbe hitünk, melynek ma gyors szárnyakat adott a drága emlékezet!...

A bűn sötétsége, mint kietlen éjszaka borult rá a szenvedő, tévelygő világra. A hit, jószág és szeretet drága erényei csak, mint apró csillagocskák halvány fénye szűrődött át e nagy sötétség nehéz kárpitján, amikor a kárhozatba rohanó emberiség fölött felragyogott a betlehemi fény s égi tüzek gyultak ki a Messiást váró, örvendező szivekben. . Megjelent Atyánk, egy gyermekarc, kit megváltóul ígértél az elárvult világnak s kinek el nem muló szeretettel kikövezett utját, soha el nem fogyó gondoskodással Te készítetted elő Édes Atyánk!

Ha életünk minden pillanatát az áhitat vizében fürösztlenők is... ha nem csak muló érzéseink, de egész életünk lehetne egy szent, fehér imádság... ha földi vándorlásunk útja Tehozzád vezető fogadalmas, zarándoklás lehetne, akkor se tudnánk méltókká lenni nagy jószágodra!... Erőtlén ajkunkon a szó, némaságba sorvadt lelkünkben a gondolat, túlradó érzésünk, mint üldözött galamb vergődő szive, hogy is fejezhetné ki a megváltó szeretet ünnepének karácsonyi gyertyafényes boldog áhitatát??!..

Köszönjük Neked Atyánk, hogy a betlehemi kis jászolba az emberiség örök lelki jövendőjét fektetted bele s hogy az égi szó által hirdetett örömmüzenet az emberiség örömévé lett. Köszönjük

Neked, hogy a gyermek Jézus nagy szívével fáklya gyult a vigasztalanok lelki éjszakájában s nem hagyta reménytelenül azokat a vergődő élet-sorsokat, akik árván, elhagyatottan tépdésik sorsuk bilincset, átkozzák a világot s gyűlölettel nézik az emberiséget!...

Hadd hinnünk Atyánk, hogy a gyermek Jézus ma is szerető szívének szelid szavaival hívogat minket: jöjjetek én hozzám, kik megfáradtatok és megterhelgettetek és én megvigasztallak titeket! Mert vigasztalás szól hozzánk a betlehemi jászolbölcsőben szendergő kis gyermek életutjának halhatatlanságából... reménység, a világmegváltás nagy tényének bűneinket oldó örök szép tanításaiból... szüntelen megújuló ígéret, bölcsőinkben szendergő gyermekapróságok égi tisztaságu ártatlan szeméből!... Legyen áldott a gyermek, ki megnyitotta előttünk a Hozzád vezető utat.. megszentelődött az áhitat, mely a kis Jézus bölcsőjénél felgyújtotta az emlékezésnek lángját... legyenek áldottak a szívek, a melyeken előmlik a karácsonyi öröm boldog, diadalmas hangulata!... Ámen.

A MEGVÁLTÓ SZERETET.

Lukács 1. r. 76 v: *Te pedig kis gyermek a magcságos Isten p ófétájának hivattatol, mert az Úr előtt jársz, hogy az Ő utait megkészítsed.*

Új élet hajna!hasadásának, halált legyőző szeretet megszületésének csodás időkről regélő, halhatatlan ünnepe... karácsony! Hányadszor várunk már viszontköszöntéssel??!.. Bűbájos varázsszal hányszor jelentél meg — sötétségnek pirkadó hajnala?! Világító fáklya az erkölcsi sötétség után... örök szeretet, a szeretetlenség nyomán... karácsony ünnepe!!.. Jézus születésének emlék örömunnepe, vártunk.. mindig vártunk... örömtől repeső szívvel, szeretetünk ujjaszületésének reményében — mi — kik e napon újra s életmesterünkkel újjá akartunk születni!!... S te jöttél tisztán, fehérén, úgy, amint azt imáinkban megtisztult lelkünk gyermeki hittel, ragyogó képzelettel varázsolta lelki szemeink elé. Jöttél s érkezésedre mindannyiszor új élet.. a szeretet forrásának kristály vize fakadt lelkünkben, amelynek tükörében vallás-erkölcsi világunk apostolának... a világ világosságának halhatatlan emléke támadt... S megelevenedtek elő tünk a betlehemi mezők, hol szunyadó nyájaik felett szegény pásztoemberek virrasztanak... Csöndes, nyugalmas éjszakán mély álomban pihen az egész világ.. az éjszaka sötét, csillagtalan, m'nta találó képe volna az emberi életnek, hisz az is olyan sötét, csillagtalan!!...

De egyszerre csak sugárzó fény töri meg a sötétséget s felzendül a biztató szózat: Ne féljetek!!.. A hit és remény angyalainak szava ez, amely szól nemcsak a betlehemi pásztorokhoz, hanem szól a sötétségben tévelygő egész világhoz s mindazokhoz, kik vallás-erkölcsi tisztaságukra őrködve vigyáznak e nagy sötét-

ségben, a tévelygéseknek ebben a bünteljes éjszakájában, amelyben annyi elárvult, sorsa bilincset tépdeshő lélek bolyong céltalanul!!...

Karácsony!... megváltó szeretetnek örök szép ünnepe, mintha csak most fájna érkezésed!.. Mintha halálmadár árnyéka vetődött volna rá a karácsonyi fényesség ujjongó ö:ömére, s karácsonyfáink alatt örvendező, ragyogó gyermekarcokra rálehelte volna a szomorúság!.. Mintha ártatlan gyermekszemeikre ráfátyolozódott volna a kétkedés, hogy mind e fény, csillogás csak leplezése, kendőzése a szívbe markoló, szomorú valóznak... mert régen nincs már hamisíthatatlan karácsonyi örömünk!.. Karácsonyfáink már csak gyertyafényben csillogó szomorú fűzek, amelyeknek lecsüngő, oltalmazó ágai, bár, mint védő ölelő karok borulnak gyermekeinkre, de lekopott — durva őszinteséggel letépte róluk jelentőségük költészetét az élet!...

S ebbe a fénytelen lélekéjszakába csendül bele ma is, mint örök vigasztalás és ígéret, az apostol szava: *Te pedig kis gyermek, a magasságos isten prófétájának hivattatol, mert az Úr előtt jársz, hogy az Ő utait megkészítsed!...*

Jézus születésével a gyermek, a mindenkori gyermek lett a világ megváltói gondolatának központja s ezért az élet örök út-egyengetőivé kell nevelnünk a gyermeket.

Milyen csodálatos elgondolása az emberiség megváltói tervének a gyermekre bízni a bűnökkel teljes lélek sorsát — nem kevesebb, mintha az ártatlanság, a jóság és szeretet szárnyaira biznók ég felé ívelő repülésünket... Micsoda pazar megvalósulása az Isten akaratának — kiszélesíteni, a végtelenbe nyújtani, égi magasságokba emelni, halhatatlanná magasztosítani az ember megjobbulásának lehetőségét — a gyermekén keresztül!.... A gyermek Istennek legdrágább ajándéka, egy bimbózó élet, egy új élet, amely a miénkhez hasonló ugyan, de amelynek minden napja mégis meglepetés, új reménység, új csoda, szebb, biztatóbb elindulás a jobb, tökéletesebb ember eszménye felé!...

Minden szívünkről leszakadt életnek elindulása egy csodálatos nagy ígéret, amely tovább viszi vágyainkat, terveinket, álmainkat és megvalósíthatatlan ábrándjainkat... Aki jobb, ember-szeretőbb, tisztább lelkű, fenköltebb szellemű... tökéletesebb, mint mi vagyunk!.. Kinek harmatszenge lelkéből kigyomláljuk jól ismert

hibáinkat, akiről hisszük, hogy az élet útjára kevesebb rosszat, több jószágot és szeretetvirágot hint, mint, amiképen azt mi tettük!.. Ez a megváltás halhatatlanságának legtökéletesebb biztosítása! Örök teremtés, amelynek útja tipegő gyermek lábnyomokon keresztül vezet, jövődöje ártatlan gyermek szivek, hófehér lelkek piramisán épül fel s amelynek szárnyakat nevel a soha el nem muló szeretet szent misztériuma!.. Az Isten megváltói gondolatának csodás titka ép abban a halhatatlan tényben rejlik, hogy az emberiség élet útjának egyengetőjévé, prófétájává a gyermeket... a mindenkori gyermeket tette s ezzel biztosította a szeretet halhatatlanságát is!..

A keresztény világ mily csodálatos érzékkel nevezte el karácsonyt a szeretet ünnepeének! A gyermek életre hívója: szeretet, nevelője, gondozó dajkája: az önfeláldozó édes anyai szeretet. Multunk s jövődönk összekötő hidja a mindenkori jelennek szeretet simogatta gyermeke.. Jézus jól tudta, hirdette, hogy csak a szeretet... csak az ártatlan gyermek szemek lencsében keresztül világra vetődő szeretet képes megváltani a bűnökben elmerült embervilágot!.. A szeretet, amely millióknak sóvárgott legfőbb álma, korlátokat nem ismerő legszentebb valóság... amely szárnyat ad a szónak, szívet az érzelemnek, szellemet az értelemnek... amely nagyvá teszi a kicsinyt, megértővé az önzőt... amely be-aranyozza a kunyhókat, napsugárral tölti be a paloták lakóinak szívet... csak ez a szeretet, a gyermek szivekben kivirágzott szeretet képes szebbé, tökéletesebbé formálni a világot!.. Szeretettel közelednünk Isten lábaihoz, a bélpoklosok szívéhez, a bűnösök tanyájához, az önteltek, s Istentagadók táborához, a szenvedők, a sirók lelkéhez, üldözött hajléktalan testvéreinkhez csak a gyermek Jézus világmegváltói nagy tényén keresztül lehetséges, ki megértette, hogy a szeretet a világ legfőbb titka, mit a bölcsek hiába kutattak!.. Minden rügyező, bimbózó emberélet útjára, mint mennyei fény vetődik az égi biztatás, boldog ígéret: *Te pedig kis gyermek a magasságos Isten prófétájának hivattatol, mert az Úr előtt jársz, hogy az Ő utait megkészítsed!..*

A tökéletesebb élet útegyengetőivé kell nevelnünk hát a gyermeket!.. De a tökéletesebb élet útját csak azzal a szeretettel lehet előkészitenünk, amely minél többet tékozol önmagából a mások javáért, boldogságáért, annál gazdagabbá lesz általa ahhoz a forráshoz hasonlóan, amelyből minél többet meritünk, annál

bőségesebben buzog belőle az élet üdítő vizén... A milliók szívével sóvárgott, megváltott, tökéletesebb élet is csak akkor lesz számunkra áldott valóság, amikor a gyermeket szerető szívek melege a világ minden drága emberpalántáját, ártatlan galamb szívű gyermekét gazdagon rakott karácsonyfák alá fogja gyűjteni, nyelvre és válásra való különbség nélkül!..

A megváltó szeretetnek ünnepén, égbe szálló hitteljes zsolozsmák, földi angyalkák énekkara mellett milliárd meg milliárd gyertyalángocska ragyogó világánál örömtüzek égnek a kis gyermek-apróságok csillogó szemeiben. S ezek a csillogó szemek, az örömtől repeső szívek arról győznek meg minket, hogy amíg csak egyetlen egy karácsonya is lesz a világon, amelynek lecsüngő oltalmazó ágai alatt, mint üldözött madár, ártatlan gyermek szívekben megbujhatik a szeretet, amíg lesz a világon két ölelő, védő édesanyai kar, mely szeretettel simul gyermekére, amíg ha csak egy talpalatnyi földön is, de megvetheti lábát, a megváltó szeretet, addig ne féljete!... meri ez a parányi kis hely, az új, tökéletesebb élet megváltására elhívott gyermek-szív lesz az a szilárd pont, amelyen lábát megvetve, az ember ujjaépítheti a gyűlöletbe borult világot!!..

Istennek a gyermek-sziveken keresztül végrehajtott világ-megváltói terve jut kifejezésre e gondolatokban: Te pedig kis gyermek, a magasságos Isten prófétájának hivattatol, mert az Úr előtt jársz, hogy az Ő utait megkészsítsed!...

Ma bár még szomorú, fekete borulat takarja a földet és az emberi sziveket, bár gyom verte fel a szeretet és testvériesülés országutját, bár a gyűlölet ekéje szívünk, lelkünk elevenjébe vágott már s testvérgyűlölet szántotta fel a jézusi szeretetnek csodás aratást ígérő vetéseit — mégis — ne féljete! Mert sorsunk mostohaságában, a szeretetnek elborult ege alatt is nekünk, magyaroknak legtöbb okunk van hinnünk, rendületlenül, hogy az egyetemes jószág csodákat tevő ereje s a részben már megvalósult emberszeretet egyszer csak szebbé, boldogabbá varázsolja számunkra ezt a földet, amelyen élünk, országhatárok változásával is, Istentől rendeltetett!... S ha ideig-óráig győz is az önzés s ha elbukik is a szeretet és diadalt ül a meg nem értés, e haza népeinek szívét mégis csak az az egyetemes jószágon alapuló emberszeretet kell közelebb hozza egymáshoz, melyet szüntelen hirdet-

nünk s gyakorolnunk, nekünk e föld népei üdvét és boldogságát szolgáló szent kötelességünk!!...

Hinnünk kell, hogy eljön végre az idő, amikor „az ember az emberben megértve Isten valóját, Őt látja majd egyik a másban s mint titkos céljai mennyei követét testvérül öleli egyik a másat valamennyi!!...” Hinnünk kell az emberben azt a rejtett mélységet, mely korlátokat nem ismerve, nyelvi és vallási különbségre való tekintet nélkül felépíti az örök béke városát s benne a megváltó szeretet templomát!!... E hit legyen a mi soha el nem muló karácsonyi örömünk!.. Ámen.

I M A.

Minden fakadó létnek örök életre hívója gondviselő Édes Atyánk! A bűnöző élet széles országutjáról egy keskeny lélek-ösvény, ma Hozzád vezette tékozló gyermekeid ingadozó lépteit. Úgy szakadt fel lelkünkől Utánad a vágy, mint ahogy a tavasz ujjongó hívó szavára hosszú téli szendergéséből egyszerre tör életre a virág!.. Megzendül benne az élet himnusza s várja, hogy kiteljesedjék rajta lényege: a szín, illat és örök szépség!..

Lelki szépségek tavaszának ragyogó virágai... a hit és remény bimbóznak mibennünk is Atyánk, ha örök napunk fényforrásai — Tefeléd fordítjuk halványuló lélekarcunkat..

Az örök bűnöző emberélet lélekarcára rávetődött az irgalom és megbocsátás fénye, hogy el nem muló jószágod takarója alatt megplihenjen a vergődő, bűnös emberi szív...! Szívünk, amelynek életritmusát akarátod irányítja... dobbanásában meghal s pillanatonként új életre kél a vágy, a remény s melynek érzésvilága fény és árny, jószág és gyűlölet, szeretet és önzés, vétek majd eget-ostromló hit... az örök ember!... tékozló fiúságában is megtérésre elhívott drága gyermeked!..

S a bűnöző gyermek im előtted áll! várja, hogy megfedd, megostorozd s aztán föl... Magadhoz emeld, hogy lelki lakomára elhívott boldog, hívő sereg ujjongjon ma az Édes Atyával azoknak megtérésén, kiket elveszített a bűn, de megtérésre hívott a bűnbánat, kikben kialvóban volt a remény, s új életre keltette a hit!..

Tékozló flukká sorvadt mibennünk a képedre teremtet s égi küldetéssel kárhozatba rohanó ember!.. Mi a gyönyör s élvezet szomjas ajku gyermekeivé lettünk. Pedig a gyönyör csak a szép test bűnvirága s ki lehetne oly kevély, hogy magát szépnek tartsa?! ..

A kín, a fájdalom, a könnyhullatás a szép léleknek kincsei s a szomorúság az, amely egyesíthet minket Teveled, mert a szenvedés kinyilatkoztatás — összekötő fonálszál az ég és a föld, az Atya és gyermek szíve között!...

Óh ha szívünk ma bűneink temetőkertje lehetne, gyarlóságainknak magunk lehetnénk megtisztult szívű, mohó vágyu sírásól!...

Atyánk, kérünk, segíts, hogy tisztára seperhessük lelkünknek Hozzád vezető zarándokutját s hadd boruljon le bennünk vezeklésre, a vágy, az akarat: egy tisztább, hittel teljesebb élet után!... Adj nekünk fölfelé törekvő lelki szárnyakat s hadd felejtjük el mindazt, ami földi, bántó s ami szívünk érzéseinek Feléd szárnyalását megbéníthatná! Juttasd eszünkbe szüntelen az igazságot, hogy ki földi zarándokutján egy szenvedő testvére könnyeit letörli, vérző szívét bekötözi... ki az üldözött előtt hajlékát megnyitja, valahányszor ezt cselekszi! mindannyiszor egy-egy Neked tetsző virágszálat helyez trónod zsámolyára s mindannyiszor felderül bűnöző gyermekeid sorsa felett elborult Arcod!.. Ámen.

ÁLLJATOK MEG A HITBEN!

Pál 1. Korinthus 16. r. 13. v.: *Vigyázzatok, álljatok meg a hitben, legyetek férfiak, legyetek erősek!*

„*Vigyázzatok! álljatok meg a hitben!... legyetek férfiak, legyetek erősek!!*“ Mint haldokló édesapánk egyetlen, drága örökségű hagyakozása döbbenek szívünkbe e szavak. A sziklaszillárd férfias hitnek, meggyőződésnek, elvhűségnek — a gondolat gránitjába vágott végrendelkezése ez! Drága örökség, amelyen, mint kősziklán épülhet fel egy nép jelene és boldogabb jövője! Ragyogó eszmények gondolatlobogója ez ige, melynek lenyűgöző hatása alatt úgy érezzük, mintha Isten kezünkbe adta volna a lobogót, azt a sokat tépett, sokat hányatott, sokszor sárral megdobált hitünknek, elvhűségünknek, kulturánknak védelmi lobogóját, melynek zászlóvivőjéül ez órára az Isteni gondviselés minket jelölt ki!... Ez áhita'szentelte óra kivételes boldogsága megfogja szívünket, hogy a közös szent ügy gondviselésének erős elhatározása egy táborba gyűjthetett minket... veszélyben levő egyházunk, hitünk, kulturánk hajójának sokat hányatott utasait, kormányosait.,.

Ha valaha szükség volt egyháunk tagjai között a tiszta unitárius öntudat, szellem és elvhűség ápolására... ha valaha szükség volt, hogy kulturánk, drága anyanyelvünk élő fálánkszjaként, mint az erdő fái, egymást védve, egymást támogatva kéz a kézben, férfias elszántsággal haladjunk életutunkon, erre ma sokszorosan szükség van, szükség önmagunkért s a szent ügyért, melynek szolgálatában állunk!!.. Társadalmi életünk mai alakjában izzó lávafolyam felett járunk. Ég a talaj ingadozó lábaink alatt. Ki merné tagadni, hogy az emberiség beteg, nagyon beteg?! Ez a beteg lelkű, össze-

zuzott szívű emberiség ma egy óriási szörnyszülőthöz hasonló, melynek feje, mint az értelem és tudás székhelye — a tudomány szédületes, csodákkal határos vívmányainak megfelelően órlási — de a test többi része, a szív, a lélek székhelye, hitéletünket jellemzően satnya, csenevész!... S ennek a tátongó lélekürnek természetes következménye, hogy szélsőséges vallásos eszméktől izzó az emberiség hitélete. S ez a szélsőségekben megnyilatkozó hitéleti válság — részben — az emberiség értelmisége egy részének megdöbbenő vallástalanságában... másfelől a gomba módra gyarapodó, a misticizmus homályába burkolozó s földalatti kicsapongásokban tobzódó szekták féktelenségei útján éli ki magát!...

Recseg, ropog vallásos életünk prokruszteszi ágya s a betegesen duzzadó lelki energiák levezető utakat keresnek maguknak, melyeknek legtöbbje természetesen szélsőségekhez vezetnek!... Lelki életünknek e tátongó meredékei szélén, mint élő tilalomfa, áll előttünk... mint legdrágább eszményeink védelmére hívó harsona, zeng felénk a szózat! „Vigyázzatok! Álljatok meg a hitben! Legyetek fértiak, legyetek erősek!!...”

Vigyázzatok! álljatok meg a hitben!... Mintha tarka virágos rét ragyogó szín- és illatpompája borulna a lélek utjaira... mintha a szív vérének minden csöppjén mennyei fény sugároznék át, ha a hit csodás mezőire vezetnek gondolataink... Édesanya csókjában fogant szentség, virágba borult lélek zsenge gyümölcse, áhítatban megfürdött szív mennyei harmata, dajkamesék álomvilága, tulvilági fény, lelki eljegyzés... mindez egy bokrétába kötve: a hit kiteljesülése!... Valamikor édesanyánk hite töretlen, ragyogó és meleg volt, mint a földre merőlegesen tűző nyári napsugár. Gyermekük e hit emlőjén növekedtek Istennek magasságok felé szárnyaló, engedelmes cselédjeivé... Apáink halálba mentek a hitért s az út, amelyet annak védelmében tapostak, sötét börtöncellák mélyébe, bitófa alá, vagy máglyákra vezetett, hogy bennük, általuk a fiaikban is, mindhalálig tovább éljen: a hit!!...

A hit erő volt a küzdelemben, szeretet a családban, bizalom az adott szóban, lelkiismeret szava az igazságban, hűség a barátságban, örökös szem a lélekéjszakában... lámpás, örök égő fény volt a hit s ki szavát követte, útja a csillagokba vezetett!... S azóta?!... az apák ítaiban, mibennünk, mintha megszegyenült volna a régi, töretlen hit!... A hit, amellyel mártírjaink vérük tékozlása

árán is az örökéletre keresztelkedtek!... Hol vannak a régi hit nagy zászlóvivői?!... Nem gondolok hitünk lánglelkű fejedelmére, a nagy Dávid Ferencre... hisz a világnak csak egy Dávid Ferencet adott végzete!... De hol vannak az örökhagyók, a nagy jótevők, a templomépitő pátronusok, a sötétyből, vályogból a kultúra templomait, iskolákat életre hívó, zsenge, hamvas arcu, töretlen vállu ifjú őriások?!... Hol vannak a névtelenek... a győztes, diadalmas hitű hívő sereg?!... akiknek töretlenül, minden kísértéssel szemben is, sziklaszilárdan kellene állaniok : a hitben!!...

Vagy meg vannak talán s játszi, csalóka képzelet némasággá sorvasztotta a hit tevékeny életének győzeimi zaját.. s a temetői halottl csendben indul tán az élet és sorvasztó mozdulatlanságnak tetszik minden, mi hit, cselekvés, izzó akarat és törhetetlen erő?!... Mert miért e bénító némaság, megdöbbentő temetői csend?!... Vagy szélcsend volna a tevékeny, diadalmas alkotó munka vihara előtt??!... Nem! nem! minket ne csaljon meg csalóka képzelet!... Hitünk — valljuk be — ma már nem a győzhetetlen, a régi!!...

Útszéll virággá halványult már a hitünk, mit régen nem szívünk, lelkünk élén, tűzhelyén melengetünk, de sokszor durván kegyetlenül végiggázolunk szentséges arcán. Olyanok vagyunk, mint a tarka virágos réten bolyongó könnyelmű kis gyermek, aki játékos kezével könnyörtelenül szakítja le a rétet csodás illatu és színű virágait, nem törődve, hogy mindenikkel egy-egy pompázó, érző virágéletet semmisít meg.. csak hogy mi tudatosan, könnyörtelenül, a szív, a lélek ragyogó virágain, hitünkön gázolunk keresztül!!...

Hitünk ma már nem egy táborba tömörítő élő szimbolum! Nem nagy tettekre hívó zengő harsona... nem a sötétségben is fáklyaként felgyuló égi fény... nem riadó kürt s becsületzászló, mint volt valamikor régen — hanem halvány fénye, elhaló, gyöngye rebegése a régi mártirokat teremtő nagy hiteknek! *Testvéreim!... Vigyázzatok, emeljétek magasra hitünk drága lobogóját s álljatok meg, rendületlenül mindhalálig : a hitben!!...*

Álljatok meg s legyetek férfiak, legyetek erősek nemzeti értékeink védelmében!... Nemzeti történelmünk halhatatlanjainak ragyogó arcképcsarnokából, mint a törhetetlen férfias erő, megalkuvás nélkül jellem s nemzeti eszményelért lobogó, lángoló magyar őserőnek bronzba öntött szobra áll előttünk Wesselényi Miklós br. Egy évezred szabadságra való törekvésének leláncolt lelkiismerete lázadó-

zott túlfűtött szenvedélyességében. Erdély s a magyarság imádott szabadságának félelmetes rajongója, kinek válla, szive, lelke Erdély sorsát hordozta drága teherként. Az üldözött, száműzött és saját gyermekétől is megtagadott drága magyar anyanyelv rettenthetetlen zászlóvivője volt mindhal lig!... A történelem tanúsága szerint ezt a lázadó titánt II. József császár bőrönbe vetette. Ott sorvad Kufstein földalatti börtönben még, a már öt esztendő rab!... Öt, de milyen borzalmas, örökkévalóságba nyúló öt év!!... S a pokoli rabság öt éves örökkévalóságába egyszercsak, mint hófehér békegalamb, száll be a vasrácsra az eszményi feleség imádságos kezével írott drága, illatos levele... a várva-várt, sóvárgott, megváltó levél!!... Ám, de a minden földi kincsénél drágább levélüzenet birtoklásának nagy ára van!... A börtön falához láncolt öt esztendő konok rabnak, a rettenthetetlen Wesselényi Miklósnak, meg kell végre egyszer hajolnia, köszönetet kell mondania a kéznek, amely naponként kezére rakta a bilincset, de amely ma egy érte remegő szív szeretetének aranyvirágát, a drága feleség kezével írott levelet nyujta feléje...

A rab szive, mint űzött vad, megtorpan... csak egy „köszönöm” szó s övé a legdrágább kéz írta üzenet... Lelke rövid, de szörnyű tusával vívódik... lehajtja töviskoszorus konok fejét... S im benne a szív titkos rejtekét felnyitja egy parányi láthatatlan égi kéz, hogy puha, meleg képzelethullám simítsa le a zordon homlokot. A tudat tarka szinterére ráhull egy rózsaszínű, szívárványszótte, álomszerű lepel s mögötte egy búbájos kép... drága családi otthon puha, meleg fészke s benne párja a boldogtalanul boldog mártír feleség, a zsilbói vár drága „nagyasszonya”...! Körülötte, mint pajkos tündérek játszadoznak göndörfürtü gyermekei... Az édes otthon hívja, várja s követni, mint arany szárnyu csodás lepkét a zergelábu gyermek vágya... de egy öntudatlan mozdulat s a puhaszövésű ábrándképek, a drága varázslat egyszerre eltűnik s a ragyogó álomvilágba lép a durva valóság: a börtön s az öt éves rab földalatti szenvedésének szörnyű borzalmait!... Szive a ragyogó álomkép varázsa alatt megkönnyebbül, felszegi büszke fejét: „megalázása árán nem kell még e drága, megváltó levélüzenet sem, mert Wesselényi Miklóst szenvedni megtaníthatják, de meg nem törhetik soha”!!...

Tudunk-e ilyen félelmetesen, megdöbbenően férfiasan erősek lenni nemzeti értékeink s a drága anyanyelv védelmében, Testvéreim?! Megértjük-e „nyelvében él a nemzet” szálló igének szívbemarkoló nagy valóságát, mit valamikor a „jelen”-hez hasonló kultur-veszély

érzése szükségszerűen hozott életre?... Megértjük-e, hogy a magyar Géniusz e ragyogó gondolat-virága nem játék a szavakkal, kacérkodás a gondolattal, nem kényelmes nyújtózkodás kulturánk, nyelvünk veszélyenkivültségének boldog tudatában... még kevésbé pusztá honfiúi frázis, aminek ható erejét a visszaélésé keptatott gyakori használat meggyöngítheti s a hétkrajcáros hazafiság olcsón cégeztethet — hanem öntudatos állásfoglalás, a herákleszi váló út vagy-vagy elhatározása... kisebbségi életünk szörnyű *mementó*-ja, hogy élünk, mint nép, csak drága anyanyelvünk, kulturánk, nemzeti értékeink áldásain keresztül lehet — azon kívül ránk csak a pusztulás, a dicstelenül „dicső halál“ várhat!!... Mert a magyar kultúra és nyelv lehet a szívüktől távolérző idegenek számára kényelmes megpihenés a szavak és melódiák muzsikáján, könnyü fajsúlyú hangulatok habzsolása az érzelmek ezer színű skáláján — lehet vidám kacajba fulladó dáridó a felszínes, csak pillanatnyi hangulatot keresők számára... Lehet vérző alany a kákán is csomót kereső műkritika s patópálos nemtörődömség kielégülése, a közönyösök szemében — de mindezek felett minden magyar ember számára lennie kell egy olyan drága értéknek, melynek védelmét ha könnyelműen feladtuk?... akkor feladtuk nemzeti életünk szükségletének féltve őrzött legdrágább darabját, hogy utána rendre dobra kerüljön a többi is!!...

Vajjon pusztuló, vesző nemzet történelmének utolsó, hősi fellobbanásaként, drága anyanyelvünket átadjuk-e döngicsélő méhnek, énekes madárnak, virágok sóhajának, eget-földet rázó mennydörgésnek, enyhe szellő suttogásának, erdőrengetegek zúgásának, cikázó villám fényének, csermelyek csobogásának, temető csendjének s mindennek, miből édessége, ereje, fénye, zengő muzsikája, búbajos varázsa és szívünkhöz nőtt szentsége vétett, hogy helyettünk védjék, óvják, csókkal símogassák — vagy pedig férfiasan, erősen megvédjük mindhalálig mi!!?...

Hitünk, anyanyelvünk, mint két csodás folyondár, öleli át egész életünket. Az egyiknek gyökere lelkünk áhítatából... a másiké szívünk véréből táplálkozik. Az egyik életünk színe... a másik annak illata s mindkettő egy közös szív vérkeringésének forrásából nyeri győzhetetlen erejét... Édesanyjuk is közös, egy és elválaszthatatlan, neve: Erdély!... A szív dobbanása is ugyanaz s örök intó szava: *Vigyázzatok, álljatok meg a hitben, legyetek férfiak, legyetek erősek nemzeti értékeink védelmében mindhalálig!... Amen.*

A NŐI ESZMÉNY.

Mózes I. k. II. r. 18 v.: *És monda az Úr Isten: Nem jó az embernek egyedül lenni, szerzek neki segítő társat, hozzá illőt..*

Csodás keletnek pazar fényözöne, mint lángoló aranyzuhatag ömlik át az Éden-kert dús lombosított fái között... A levegő ezernyi nehéz illatok kincsétől terhes... megszámlálhatatlan ragyogó madár-kórus, mint a teremtés dalszimfoniája tör az ég felé, honnan ihletét vette. Mintha minden az első életrekeles ujjongó örömet hirdetné. Tombol a természet szive... zengenek a bércek... Istent dicsőítő himnuszok ülnek ki a virágok kelyhére.. a boldog élet diadalmas mosolyától roskadoznak a fák... s a fülemilék túláradó érzésüktől meghasadt szívüket s csodás daluk elnémult, kettétört lantját helyezik Isten trónusára, köszönet-áldozatul: a létért, az életért!...

S a ragyogó szépségek fényzuhatagának, illatárjának lenyűgöző terhe alatt ott ál az ember, a férfi, kit az Isteni gondviselés a földi értelem első fecskéjeként hozott a világra... Réveteg, ijedt szemekkel bámul a számára nagy ismeretlenségbe. Tekintéssel mohón issza be a természetnek ezernyi csodás szépségeit s élete mégis — a teremtett világ pazar gyönyörűségei mellett is üres, sívár s árva életének nagy *miért*-je megsokszorozódik egyedülvalóságában!... Nagy árvaságában elfogja valami olthatatlan vágy, izzó sóvárgás *valaki* után, akivel megossza az egyedüllét sívárságát, aki felfogja a testvértelen ember szívének vonzó erejét s hű támasza legyen nagy ügyefogyottságának!...

S megjelent a földön az első nő, az első asszony, minden férfi álma, sorsa, öröme, vagy tragikumája... S ime a férfi számára

új, mélyebb tartalmat nyer az élet... az első hamisíthatatlan öröm boldogsága kiül az arcára... új vágyak ejtik rabul szívét, csodás színek, illatok, dallamok röpködnek a légben s az élet kérdőjele, nagy miértje — felkiáltó jellé lesz a férfi számára — s e felkiáltó jel — kell-e mondanunk — *a nő, az asszony*, a férfi örömeinek és bánatának hűséges osztályostársa!?... A férfi árva, testvértelen életén kiteljesedett a Teremtő csodálatos gondoskodása: *Nem jó az embernek egyedül lenni, szerzek neki segítő társat, hozzá illőt!..*

Szent ígénk alapján próbáljuk megrajzolni a *női eszmény*-nek két típusát... akik betölthetik a férfi szívének társtalan életében álmodott vágyát s akik méltó küzdő társai lehetnek a férfinek!... *Alljon előttünk a lány és az asszony eszménye!!*

Ha a „*ma*“ való életének fehérímás lánykezekkel megírt meséskönyvében kezdenénk lapozgatni, résztvevő szomorúsággal kellene látnunk, hogy abban sokkal több a komoly gondokkal, késő éjjeli órák virrasztásával és könnyhullatásával megírt sötét lap, mint az ifjú gondtalanság könnyű kezével beírt napfényes oldal... Csodálkozva kellene látnunk, hogy a valamikor s ma is sokak számára játszi könnyűséggel megírt meséskönyv már régen a komoly tapasztalatoktól, szertefoszlott álmok, csalódások terhétől roskadozó *élet-könyvévé* súlyosodott át!... S ez az életkönyv a ragyogó *lányeszmény* elhalványulásának szomorú, beszédes bizonyossága!... Mert megismerjük belőle a mai nehéz életgondok, változott viszonyok súlyos szociális problémáinak terhe alatt roskadozó *új lánytipust*, akinek szívárványos ábrándjait, színes álmait könnyörtelenül kikezdte az élet... kinek szivéről régen lekopott már a rózsaszínű vágyak csillogása... lelkeről az erény, az ártatlanság hamva, himpora s kinek fehér lányszobájába betolakodott már a bűn, mert *a lány élete virágsors*, könnyek permetéjével öntözött örök vágyakozásnak beteljesülése, vagy lassu hervadás, — ma inkább, mint valaha — reménytelenebb boldog élet utáni hiú vágyakozás most inkább, mint bármikor!!... De legyen a mai lány sorsa bármilyen vigasztalon, szívében az örök lányeszmény fényét elhalványulni — lelkeről a fehérséget lekopni nem szabad engednie soha!!... ha nem akarja, hogy azt a bálványt, mit a férfi a lányi tisztaság, erény és becsület örök szépségeiből alkotott magának, a porba döntse, sárba tiporja!!...

Mert, aki a férfi szívét rabul ejti s életének mély tartalmat adhat, *nem a korzó szépe s minden bálók ünnepelt királynője,*

nem a hódolók és bámulók nagy táborától körülrajongott divatmodel, nem is a könnyű jajsulyú nő, ki eladja lelke virágának érintetlen himporát!... Hanem az örök eszmény, kinek ábitata a hajnali virágébredés harmata, erénye a rezgő olajfák balzsamos illata, szerető szive rejtett mélységek drága kincse, melyért érdemes, ha kell, életet is áldozni... ki hit és jóság, erény és tisztaság, szeretet és önfeláldozás, irgalom és megbocsátás... lelki szépségeknek csodás örök ígérete, miket Isten nem léha tékozlásul, hanem a nő halhatatlan értékéül adott a világra!!...

Lelkünk tükrén megjelenik a nőiség hótiszta eszménye a fehér lányszobák rózsaszínű ábrándjainak boldog királynője, a hús és vérbe oltott üde liliomszál... az érintetlen, ártatlan leány.. Lábai ugyan e bűnös földbe gyökereznek, de fejének hajkoronájára mintha a hajnali csillag ragyogó fénye ült volna fel az ártatlanság diadémjául. Lelke az áhitat harmatának megszentelt kelyhe, szive rózsalugas, amelyben hófehér vágyak s a tiszta erények bontogatják szárnyaikat. Szeme égi tótükör, amelyben a foltnélküli tisztaság naponként megnézi magát!!... Ilyennek álmodjuk az eszményi lányt. *a leány ideált!...*

Ez az eszmény, kit követni érdemes s önmagán kiábrázolnia minden lánynak legszentebb kötelessége... ki egyedül töltheti be a férfi szívének álmodott vágyát, olyan, mint a napfényes domboldalon bokrok tövében szerényen meghúzódó ibolya illata, amely elrejtőzve is vonz s ha árnyékot is vet reá a bokor, élete mégsem fénytelen, mert az önmagából kiáradó fénysugár: a hit, szerénység, erény, becsület maga körül bevilágítja azt a kis kört, melyet egyéniségének minden drága értékével betöltenie: isteni hivatás!... Ez a csodálatosan szép, vonzó lány-eszmény, mintha mindinkább elhalványulóban volna!... Mintha e legféltettebb kincsünket is kikezdte volna az élet, a bűn, a félelmetes erénykaszás, a lány becsületének kaján sírásója!!...

Az égi tájak beláthatatlan mezőin, a mennyei kertészek egy csodaszép fehér liliomokkal teleültetett kertet ápolnak... Minden földi lány születésével egy új, pompás fehér liliom bontja ki kelyhét s valahányszor az élet mámoros tavaszának perzselő szenvedélyében itt, e földön, egy-egy lány szive a kárhozat lángjában elég s lelke, mint dérforrázta virág, lehervad — ott fenn e lány liliom-testvére hervad el örökre!!.. S ez égi kertek liliom erde-

jében, mintha mind kevesebb és kevesebb illatos lilium pompázna s annál több hervad el idő előtt!...

A tiszta lány eszmény-válságának, elhalványulásának megdöbbentő felismerése, mint a világ szépséges lelki ábrázatára vetődő fekete szennyfolt, mint eget-földet rázó sikoltás, kell figyelmeztessenek: mentsük, védjük meg az elkárhozás elől az eszményi lányság becsületét!!..

Havasigyopár virágzás kell legyen a mai lány élete!... A folt nélküli tisztaság méltóságának égiekkel ölelkező magaslatán, fenn a csúcsokon, közelebb a hit örök forrásaihoz, az eszményi lányság csodás fénykörében szikla talajba gyökerezve bár, ha kell, mindhalálig dacolnia kell a viharokkal!! Mint havasi gyopáron a hamvas, bársonyos fehérség — úgy kell kiteljesednie a lány egész életén — a belső lelki fehérségnek, az érzelmek tisztaságának! Csak így lesz az a bűvös vonzó erő, amely, mint megközelíthetetlen csúcsokon rejtőző havasi gyopár a természet hódolót — úgy vonza magához a férfi örök eszményét!!

Az eszményi lányság nemcsak külső dísz, hanem előlegezett ajándék... nem örökség, amelybe beleszületünk, hanem drága kincs.. a megőrzött tisztaságnak, a vérpiros szenvedélyek hófehérre vezekelt vágyainak, lefojtott indulatoknak, elsírt bánatoknak, minden földi kísértéssel szemben mindhalálig védett lányságnak jutalma... égi korona... melyet megtartani kötelesség és dicsőség, melyért küzdeni boldogság s elérni mennyei öröm!!...

„Meséskönyv az asszonyi élet, amelyben hol kicsinyítve, hol nagyítva, hol szépítve, hol eltorzítva kapják a nők az életet. Mindent titkolva, rejtegetve, fátyolon keresztül szűrve, szítálva kap az asszonyi szív..“ Meséskönyv az asszonyi élet... Egy írónőnek e bájos, csodaszép gondolatvirága jut eszembe most, amidőn az élet ragyogó meséskönyvéből életre akarom hívni a nőt, az ezer titkok, rejtett drága-kincsek büszke, boldog birtokosát.. az asszonyt, kinek szive százhúru zengő hárfa, dal és szín, illat és napsugár, fény és árny, rózsa és tövise, boldogság és csalódás... ki, mint örök eszmény, hív és csalogat, rombol és épít, felemel és mélységekbe taszít, ki szeret, majd féktelenül gyűlöl, ki örök szépség és kárhozat!... Mindez együttvéve a nő szive.. a férfi sorsa égbe nyuló csodás csúcs... a férfi vágyainak, nemesebb eszményeinek örök vonzó ereje, nagy célok, elháározások sarkalója...

örömben, szenvedésben a férfinek fele szive, fele lelke. . hűséges hitvestársa!...

Az asszonnyá-avatás Isten teremő kezének a *lányság* eszményén keresztülvitt utolsó simítása .. kiteljesülése a *nőiség* csodás titkának... megkoronázza a a bimbóból pompás virággá fésülés nagy misztériumának. Ábrándok megvalósulása, titokfátyolok fellebenése a nagy ismeretlen misztikus arcáról. Szentséges odaadás, eljegyzés, elkötelezés, hűséges szolgálat, a lány életénél több, mélyebb, áldozatosabb és tökéletesebb életforma megvalósítására. Az eszményi lányság heroizmusának égi jutalma nyer kifejezést az eszményi asszony megvalósulásának boldog lehetőségében! . .

Az asszony, aki betöltheti a férfi szívének társtalan életében álmodott vágyát s ki hűséges küzdőtársa lehet a férfinek, nem csupán a forró, nagy szerelmek asszonya, hanem az a csendes vesztatűz, önmagát emésztő mécses, amely fényével, ha kis tért világlt is be, de azt az önfeláldozás hősi elszánásával teszi. Az asszony életében az érzések — miként a lány szívében — nem csak színesednek, hanem elmélyülnek. Havasi tengerszem az eszményi asszony szive, amely, miként annak kristálytiszta vize, a nyugodt zöld, vagy üde kék szín mélységeit tükrözi vissza, úgy az asszony egyéniségének a hitvesi hűség, önfeláldozás, tisztaság és a házi tűzhely iránti megbecsülés erényeit kell magából kisugároznia! ..

A pajtás-szerelmek, próba-házasságok és a leányasszonyság szomoruan megszégyenítő divatjának korában megbecsülhetetlen jelentősége van az eszményi asszony lelki értékei védelmének.. A hitvesi hűség, a családi tűzhely önfeláldozó védelme, a gyermekért vállalt mártíromság nagy elkötelezése, az édes otthon, a puha családi fészek melegségének biztosítása, a hithűség, a nemzeti öntudat mélysége, mind-mind olyan drága értékek, melyért egy életet szentelni, feláldozni mily felemelő, milyen csodálatos hivatás!!...

Ez az eszményi asszony-típus, amely nem egyes asszonyainknak, de egész nemzetünk drága asszony-társadalmának jellemző sajáttsága, volt a multban az a sziklafal, amelyen egy évezred minden megpróbáltatása, vésze-vihara, kishitűsége megtörött. Ez az ~~az~~ asszonyi szív volt az a csodálatos talaj, amelyben a

reménytelenségek tövisei közül is kivirágzott az örök bizakodás soha nem hervadó virága. Ez az asszonyi lélek volt az a pelikán kebel, amely önvérének tékozlása árán is új meg új törhetetlen hitű nemzedéket nevelt fel a [redacted] jövendő számára!... Önmagát tékozló örök termő galy volt az [redacted] asszony minden időben, amely drága gyümölcsök áldott terhétől roskadozott!!...

Egy boldogabb jövendőbe átmenteni a sívár jelent, ma is az [redacted] asszony legszentebb hivatása. Biztosítani a [redacted] jövőt, biztatást adni a csüggedőknek, a házi tűzhely melegségével biztos otthont teremteni a sorsüldözötte [redacted] a női szív csodálatosan finom megérzésével áthidalni a tátongó úrt a céltalannak tartott élet mélységei felett — ez az évezredes [redacted] asszony eszményi hivatása!.. Óh járjátok be, mint őrangyalok, a fájdalomnak letarolt mezőit s a szenvedések tövisei közül fehér-imás kezetekkel szedjétek fel a reménység, hit csodálatos illatu virág-bimbóit.. puha kezetekkel simítsátok le az életigában megfáradt férfi homlokáról a gondnak, bánatnak redőit s legyetek számunkra az a drága házi oltár, melyhez pihenni, új hitet, reménységet meríteni mindig visszatérjen a megpróbált, csalódott szívű ember: *a férfi!!..* Ámen.

Fodor Imre György

A MI TEMPLOMUNK!

Királyok I. könyve, VIII. r. 13. v.: *Nagy szorgalmatossággal építettem lakó Házat Néked, oly helyet, melyben örökké lakjál!*

„Valahányszor a templomot nézem, lelkemet ráemelkedni érzem.” Mert minden templom megkövült áhitat... Némaságban is beszélő ima... Szívünk tükrére rajzolódó felkiáltó jel... Örök ég felé törő zsoltáros melódia!

De ez a templom számunkra mindezeknél több, mert ez a templom *a mienk*, a mi Istent kereső, sóvárgó vágyunk hozta életre!...

E templom története egy darab történelem! Fényes tükördarab, amelyben világosan látható az igazi ember arca, a nagyra hivatott, Isten képére teremtett emberé! Történelemdarab e templom, a szüntelen folyó XXXXXXXXXX munkának kőbe testesült történelme, s himnusza az égre törő hitnek, a minden gyűlöleten diadalmaszkodni óhajtó emberszeretetnek, amelynek szárnyalását nem határolhatják különböző hittételek és nemzetiségek korlátai... mert *e templom története: egyetemes emberi tükördarab!*!

Minden templom egy-egy szimbolum is, a hitnek kőbe vésett szimboluma, amelynek építője a szükség, nemes versengés, a gazdagság.. De e hajlék több annál, mert ennek alkotója a szüntelen folyó munkásszeretet heroizmusa, az önmagát tékozló csodálatos áldozatkészség!... Születését, mint hajdan a názáreti gyermekét, forró vágyakozás, izzó sóvárgás előzte meg.. Bölcsőjénél ott virrasztott az érte aggódó szeretet... ápolta az egymást felülmulni kész nemes vetélkedés s megvalósította a törhetetlen

akarát, az összetartás mindeneken diadalmaskodó győzhetetlen ereje!!...

Testvéreim! Ti csak a puszta, élettelen anyagot látjátok e falakban. De számunkra ha színaranyból volna, akkor se lehetne drágább, mert téglái a mindennapi szűkös kenyérnek megvont darabjaiból tevődtek össze s vakolata minden homokszemjének összetartó ereje, az érte hullatott öröm- s bánatkönnyek, küzdelmes veríték s a magas Déva vár kötőmbjeit összetartó Kőműves Kelemennék vére!!...

Ha zengő szavu költő volnék, hőskölteményt írnék e gyülekezet egyszerű, szürke, robotos tagjainak teljesítményéről... de így csak rideg számoknak lehetek krónikása, de amely számok azonban nekünk mindennél ékesszólóbbak, mert e teljesítmény már nem áldozatkészség, hanem a vértanuság határát érintő heroizmus!... Végig nézek a megfáradt, jól ismert arcokon, akik együtt küzdötték velem e nagy munka harcát s úgy érzem, mindenik szive egy-egy drága szelence, amelyben az áldozatkészség illatos olaja ég!... Ha beszélni tudnának e falak, ha megszólalna felettünk a néma boltív, alattunk a hideg betontömb... mennyi izzó sóvárgástól, egymásra talált örömujjongástól s az emberi szeretetlenség és önzés irigy szavától lenne hangos e hajlék!!... Bár hullattunk néha nagy ritkán örömkönnyeket is s a végzett munka felett érzett boldogság itt-ott megcsillant, mint örömvirág a nagy kietlenségben — mégis — legtöbbször elhagyatva, úgy éreztük, mintha a reménytelenség kopár sivatagján el kellene vesznünk. Sokszor úgy tetszett, mintha az emberi részvétlenség fagyasztó szele kiszikkasztotta volna reménységünk talaját!!... Sokszor azt kellett hinnünk, hogy szegénységünkben csak könnyeink által vagyunk gazdagok, melyből bármikor pazarul tékozolhatunk!!... Mégis nyolc év álma!... nyolc! de milyen küzdelmes, hosszú év vágya, reménysége, aggódó szeretete, ime, testet öltött!... Áll a templom, amely az „Egy Isten tiszteletére“, a hit és emberszeretet hajlékául épült 1924—28-ig, s ma örömkönnyek harmatozzák tele!!...

Van a szívnek, a léleknek néha túlradó érzése, amikor mint a gátját törte zuhatag, úgy ömlik el egész valónkon valami forró melegség, amelynek izzó hevében eltikkad a szó, erőtlenné lesz a gondolat... Ehhez hasonló melegség járja át egész valónkat e pillanatban.. Mert mintha mosolygó angyali gyermekfejek,

bánatos, szomorú özvegyi arcok, s a munka elaggott hőseinek, a szomorúság örök énekeseinek felragyogó arca... egy egész gyülekezet lelki tükröképe jelennének meg előttem, ha ezt a drága, ma felavatás alatt álló Isten hajlékát nézem !...

E templom egy biztos part, amelyen a hullámhányta deszka-szál, a veszendő, bujdosó lélek megpihenhet. Egy horgony, amelylyel a szenvedő, viharverte ember kiköthet !... A szeretet és jószág emelte sziget, amelynek védelme alatt az elgyötört, agyonhajszolt emberélet arcán — a halál kapuja előtt még egyszer felderülhet az az égi ragyogó fény, amelyben az önfelá'dozó szeretetnek s azoknak arca tükröződik vissza, kik e templom köveit életre hívták !!

A puszta, élettelen falak állanak már !!.. Az emberi csodálatos áldozatkészség, tudás és munka a rideg anyagból maradandót alkotott, de e falakat élettellel csak a szív, a lélek örök talizmánjai: a hit, a világot megváltani hivatott szeretet és humanizmus töltetik ki csupán ! Lehetnek márványból a falak, alkothat az építő művészet bármily remekművet, de ha a falakat a hit, a szeretet és a tiszta erkölcs vágya ki nem töltik, élettelen, holt anyag marad az csupán ! !...

Minden templom Isten örökkévalóságának kőbe épített szimboluma, melynek lelki arca van !... *Az unitárius templom lelki arca: a gyülekezet !...* S minél többször találkoznak a templom és a gyülekezet, annál biztosabban és mélyebben hagy nyomot Isten arca a gyülekezet lelki arcán !... E kivételesen ünnepélyes alkalommal vessünk csak egy futó fénysugárt arra a nagy kérdésre: *milyen legyen, mityennek kell lennie az unitárius gyülekezet lelki arcának ? ? !*

Folt nélküli tükröknek ! amelyben Isten jósága s mérhetetlen szeretete maradék nélkül tükröződhetik vissza. Lelkileg tisztának kell lennie a gyülekezetnek !... Rendkívüli alkalmakkor, ha valaki kedves vendégünk elé megyünk, vagy valakit várunk, mindig tisztába, ünneplőbe öltözzünk, mert ezzel is jelét akarjuk adni a megkülönböztetett érdeklődésnek, tiszteletnek, vagy szeretetnek... Nincs életünknek egyetlen egy pillanata, szívünk érzéseinek egy rezdülése, értelmünknek egyetlen egy gondolatfoszlánya, amely Isten előtt rejtve maradhatna. Isten előtt járunk, színe elé készülünk, vagy Őt várjuk szüntelen ! ! S vajjon csak Ő volna az a

jóltevőnk... a legnagyobb, kit tisztába öltözött lelkünk, szivünk ünneplőjével megtisztelni... hódolatunkat, szeretetünket, gyermeki megalázkodásunkat kifejezni ne akarnók ?? !...

Tisztának, ünneplőbe öltözöttnek kell lennie mindig az unitárius gyülekezet lelki arcának !... Nézzük egy havasi tengerszem tükkrét, minél simább, minél mélyebb és minél tisztább a felülete, annál tisztábban, folt nélkül tükrözi vissza arcunkat. Ilyennek kell lennie az unitárius gyülekezet lelki arcának is! A hit, szeretet és az unitárius öntudat mélysége kell megtalálja azon hű tükörképét!... Minden tótükör minél mélyebb, annál magasabban tükrözi vissza az égen tündöklő napot. Lelki életünknek tündöklő napja, hitünk csak egy tiszta, zavartalan életü gyülekezet lelki tükreben mutat-hatja eszményi magasságát !... Tiszta tótükör kell legyen az unitárius gyülekezet lelki arca, amelynek síma felületét ne zavarja egyenetlenség, meg nem értés, önző, kicsinyes torzsalkodás, de legyen eszményi példaadása a szeretet és megértés megvalósulásának, hogy annál tökéletesebben kiteljesedhessék bennünk, rajtunk Isten akarata !...

A lelki tisztaságnak édes ikertestvére a szerénység. Hitében szerénynek kell lennie az unitárius gyülekezet minden egyes tagjának! De e szerénységben ott kell sulyosodnia az unitárius öntudat méltóságának !... Templomaink egyszerű megjelenési formája jelkép s óva int, hogy hitünk átélési formájának szerénynek kell lennie! Sokszorosan jó ezt megszívlelnünk, különösen ma, amikor a hit hatalmas reklám-dobja a Jézusi szerénység mellőzésével, kikerült már az uccára s fennen hirdeti, hogy a hit világában minden olcsón eladó !... Ámde ez a szerénység ne legyen félénk meghunyászkodás, szégyenkezés a mások hitönérzetének túltengése előtt, — de az unitárius öntudat komolyságának erejével legyen annál beszédesebb hitvédelem !... Minden lélek-halálszási s kerítési kísérletnek e visszautasító, komoly unitárius öntudat méltósága előtt kell megszegyenülnie !...

Déva vára mártirjának szent öröksége, ellentétes hit- és eszmeáramlatok örökös pergőtüzében, mint a vallási ortodoxia és atheizmus szélsőségeinek arany középutja, teljesítette a multban szent hivatását... Egyik kezével mindig a hit mélységeit, másikkal az emberiség legmagasabb szellemi értékeit védte, óvta. Örökös keresztes hadjárat volt az unitárizmus hitélete, annak a szent

sírnak s eszméinek védelméért, amelyben az unitárius hit halhatatlan szellemű, lánglelkű mártirja, Dávid Ferenc alussza örök álmát!!... E tudatnak kell megadnia az unitárius öntudat méltóságát!...

Egy gyönyörű néplegenda szerint minden alkotásnál véráldozatra van szükség. Mielőtt az új épület felemelkedik, valakinek meg kell halnia, fel kell áldoznia magát, hogy az épületbe tetemét be lehessen építeni!..

Nekünk szívünket, lelkünket, legszentebb eszményeinket kell e falakba beépítenünk, áldozatul adnunk, hogy eleven érző szívünk és lelkünk legdrágább gondolatai töltsék ki hittel, tisztasággal, öntudatos unitárius lélettel a rideg anyagot, az élettelen falakat!.. Mert csak így lesz e drága hajlék csöndje szenvedő lelkek vigasztalója... szívetek bánatpalástja, takarója... s örök őrállója, bástyája, bevehetetlen lelki vára Dávid Ferenc örökének!...
Ámen.